

Mladi raziskovalci Slovenije

55. srečanje

Pomen in simbolika katoliških liturgičnih oblačil na Slovenskem

Raziskovalno področje: druga področja (umetnost)

raziskovalna naloga

Šola: Prva gimnazija Maribor

Avtor: Marko Balažič

Mentorici: Nataša Smolič in Nina Šulin

Maribor, 2021

Mladi raziskovalci Slovenije

55. srečanje

Pomen in simbolika katoliških liturgičnih oblačil na Slovenskem

Raziskovalno področje: druga področja (umetnost)

raziskovalna naloga

Šola: Prva gimnazija Maribor

Avtor: Marko Balažič

Mentorici: Nataša Smolič in Nina Šulin

Maribor, 2021

KAZALO VSEBINE

Povzetek.....	4
Summary	4
Zahvala.....	5
1. UVOD	6
1.1. Namen in cilji raziskovalne naloge	7
1.2. Raziskovalna vprašanja in hipoteze.....	7
2. Metodologija	7
2.1. Materiali.....	8
Teoretični del	9
3. Liturgična oblačila	9
4. Zgodovina in razvoj liturgičnih oblačil	9
5. Material za oblačila	9
6. Ornamentika in motivika mašnih oblačil.....	11
7. Vezenje oblačil	16
7.1. Vbodi	16
8. Liturgične barve	17
9. Liturgična oblačila	18
9.1. Mašni plašč	18
9.1.1. Olepšave kazul	19
9.1.2. Pomen in simbolika kazule	19
9.1.3. Tehnične podrobnosti	19
9.2. Pluvijal.....	20
9.2.1. Pomen pluvijala.....	20
9.2.2. Raba.....	20
9.3. Dalmatika in tunicela.....	21
9.3.1. Pomen dalmatike in tunicele	21
9.4. Štola	21
9.4.1. Pomen.....	22
9.5. Manipelj.....	22
9.5.1. Pomen.....	22
9.6. Amikt	22
9.7. Alba	23
9.8. Koretelj.....	23
10. Pregled gradiva.....	24
10.1. Zastopanost	24

10.2.	Oblike mašnih oblačil	24
10.3.	Materiali	25
10.4.	Vezenine in vzorci	25
11.	Znameniti primeri mašnih oblačil	29
11.1.	Hasanovi kazuli.....	29
11.2.	Gabrška kazula.....	30
11.3.	Mašne garniture iz Radmirske zakladnice	30
12.	Izdelava štole.....	31
12.1.	Tehnike	33
13.	Rezultati in razprava	34
14.	Sklepi	34
15.	Zaključek.....	35
16.	Družbena odgovornost.....	35
	Knjižni viri.....	44
	Elektronski viri.....	44
	Slikovni viri.....	45

KAZALO SLIKOVNEGA GRADIVA

Slika 1: Tipi vezav svilenega blaga.....	10
Slika 2: Vzorec granatnega jabolka, italijanska kazula iz sredine 15. stol.....	11
Slika 3: Mašni plašč št. 7275.....	13
Slika 4: Mašni plašč 7272.....	13
Slika 5: Pluvijal škofa Antona Bonaventure Jegliča po načrtih Helene Vurnik.....	15
Slika 6: Mašni plašč, ki so ga izvezle šolske sestre po predlogi Helene Vurnik.....	15
Slika 7: Koledar katoliškega leta s prikazanimi barvami.....	17
Slika 8: Razvoj oblike kazule.....	18
Slika 9: Oblike kazul - nemški, rimska in španska.....	18
Slika 10: Rdeča kazula.....	19
Slika 11: Marijina kazula.....	19
Slika 12: Razvoj kapuce pluvijala.....	20
Slika 13: Obliki rimske in nemške dalmatike.....	21
Slika 14: Zaključki štol in manipljev.....	22
Slika 15: Oblika superpeliceja.....	23
Slika 16: Primer lopatasto oblikovanega konca štole iz Hoč.....	24
Slika 17: Pogrebna kazula iz Radmirja, dar grofice von Breuner.....	25
Slika 18: Motivi iz mašnega plašča.....	26
Slika 19: Zlata kazula iz Novega mesta.....	26
Slika 20: Mašni plašč s križanim.....	27
Slika 21: Mašni plašč Mestnega muzeja Ljubljana.....	27
Slika 22: Kazula 7277.....	28
Slika 23: Rdeči Hasanov plašč.....	29
Slika 24: Modra Hasanova kazula.....	29
Slika 25: Gabrška kazula.....	30
Slika 26: Mašna garnitura.....	31
Slika 27: Mašni komplet.....	31
Slika 28: Mašni plašč Marije Jožefe.....	31
Slika 29: Načrt za vezenino na štoli.....	32
Slika 30: Našivanje zlate niti na blago z vezenino.....	33

Povzetek

V tej raziskovalni nalogi sem raziskoval in preučeval pomen in simboliko katoliških liturgičnih oblačil v Sloveniji. Zadal sem si pet hipotez, od katerih sem 3 potrdil. Ugotovil sem, da so liturgična oblačila še vedno bogat vir za raziskovalce, kanon pravil, ki so zapovedovala materiale paramentov se je sprostil in da je prav motivika tista, ki med drugim vpliva na pomen mašnega oblačila. Pri doseganju ciljev in raziskovanju sem si pomagal z bodisi elektronskimi bodisi pisnimi viri. Mašna oblačila sem si ogledal tudi v Pokrajinskem muzeju Maribor in cerkvah Nadžupnije sv. Jurija Hoče ter vezilnici Šolskih sester reda sv. Frančiška Kristusa Kralja v Mariboru. Izdelal sem tudi mašniško štolo, ki bo namenjena mašnim namenom. Izdelava je potekala dobra dva meseca, pomoč sem dobil pri šolskih sestrah. Izvedel sem intervjuje s kustosi Pokrajinskega muzeja Maribor, Muzeja krščanstva na Slovenskem in sestro Gizelo Knez, vezilnice reda Šolskih sester.

Ključne besede: *pomen, simbolika, liturgična oblačila, Slovenija, raziskovalne metode, vezilnica, mašniška štola, intervjuji.*

Summary

The purpose of this research paper is the importance, the meaning and the symbolism of catholic liturgical vestments in Slovenia. Out of five hypotheses, three were confirmed: liturgical vestments are still an important source for researchers; canon law regarding the material used for vestments became less rigorous; ornamentation enhances the significance of vestments. In the course of preparation different research methods were applied. I researched the data in electronic and written sources and studied the collection of liturgical vestments in the Regional museum in Maribor, two local churches in Razvanje and Hoče and in the embroidery studio of the Order of School Sisters of St. Francis Christ the King in Maribor. Additionally, I embroidered and sewn a mass stole and interviewed several curators of the Regional Museum, the Slovenian Museum of Christianity and the head embroideress sister Gizela Knez.

Keywords: *meaning, symbolism, liturgical vestments, Slovenia, research methods, embroidery studio, mass stole, interviews.*

Zahvala

Zahvaljujem se mentorjem, ki so mi ob pisanju naloge dajali nasvete, nudili pomoč in podporo.

Izjemno sem hvaležen družini in prijateljem, ki so me pri raziskovalni nalogi bodrili, nudili prevoze in me v raziskovalnem delu podpirali.

Zahvala gre gospem Maji Hren Brvar, Valentini Bevc Varl in Ireni Porekar Kacafura za pomoč pri zbiranju podatkov in ogledu muzealij v Pokrajinskem muzeju Maribor.

Zahvala gre tudi kustosom iz Muzeja krščanstva na Slovenskem iz Stične, ki so mi priskočili na pomoč z dodatno literaturo in odgovorili na nekatera vprašanja.

Izjemno hvaležen sem sestram iz vezilnice mašnih oblačil reda sv. Frančiška Kristusa Kralja v Mariboru, še posebej pa sestrama Gizeli in Brigiti, ki sta mi odprli vrata vezilnice, mi odgovorili na vprašanja in mi pomagali pri izdelavi mašniške štole.

Zahvaljujem se katehistinji in gosposu župniku iz Nadžupnije sv. Jurija Hoče za razkazana mašna oblačila v razvanjski in hoški cerkvi.

Zahvaljujem se tudi profesorju slovenščine, ki je lektoriral to besedilo.

1. UVOD

Liturgična obleka se je rodila z rojstvom krščanstva v Evropi. Poprej so poganski Rimljani nosili tuniko okrogle oblike, ki so jo prevzeli od starih Grkov. Taka obleka se je imenovala paenula in je bila krožno ukrojena in prepasana. Že v 4. stoletju se je začela prav skrb za uporabo bolj svečane obleke pri krščanskih obredih. Preprosto obleko je zamenjala svečana, ne samo pri običajnemu človeku, ampak tudi pri duhovniku. Skozi obleko so izražali svoj vzvišeni odnos do vere in Cerkve. S širitvijo krščanstva so se začeli širi tudi krščanski cerkveni obredi. Paenulo je zamenjalo bolj svečano oblačilo, ki pa je ohranilo nekatere simbolne elemente rimljanskih oblačil – proge aurifrisia, kapuce na pluvijalih in tunike. Torej so že od začetkov krščanstva posvečali skrb prikazovanju Cerkve. Cerkve so začeli lepševati in prav tako tudi svečana liturgična oblačila. Razloga za to sta bila dva – človek je že od nekdaj nagnjen k lepševanju svojega življenja (to razvijamo že od prazgodovine naprej) in približanju verske vsebine verniku, v času, ko jih veliko ni znalo brati. Gotika je prinesla razmah cerkva, ki so postale svetle, okrašene in so s tem predstavljale Nebeški Jeruzalem na Zemlji. Z razmahom gotike pa so prišli novi vzorci, predvsem moramo omeniti vzorec granatnega jabolka, ki je postal osnova za vse različice tega vzorca, poleg vzorcev pa je cerkev pridobivala na veljavi in ugledu. Z ogledom pa so prišle spet zadolžitve, obleka je postala dragocena, začeli so jo izdelovati iz svile in okraševati z vezenino in kovinskimi našitki. Vsa oblačila, ki jih je duhovnik nosil, so imela svoj pomen; če pa bi pomene vseh oblačil razstavili na manjše enote in poiskali skupno točko, bi lahko rekli, da gre za spomin na Kristusovo smrt. Vsak del predstavlja določen kos Kristusovega trpljenja in vsak del je tudi duhovnik izmolil in posvetil, kakor so škofje posvetili duhovnika. Vsaka uporaba je prinesla ponovno molitev k Bogu, zaradi katerega Cerkev obstaja. Renesansa slovenskih dežel znotraj Avstrijskega cesarstva skoraj ni dosegla, dosegel pa nas je barok. Barok je prinesel drugačen pogled na vero, ki se je izoblikoval v protireformacijskem gibanju, ki so ga v liturgijo prinesli jezuiti. Cerkve so postajale bolj okrašene, motivika se je spremenila in s tem tudi pojmovanje vere. Cerkve so bile bogate, saj so verniku neposredno prikazovale bogastvo vere. Poleg težkih, dragocenih materialov so se bohotili tudi vzorci in vezenine paramentov, trpljenje Kristusa ni bilo zaman, bilo je slavljen tako v obredu kot v liturgični obleki. Tudi strogost pri barvah v kanonu se je spremenila, k ustaljenim petim barvam liturgije so se prikradle tudi pastelne barve – svetlo modra, rožnata in rumena, kasneje značilne za pozni barok in rokoko. Večjih sprememb kasneje ni bilo, prve spremembe so se začele kazati pri industrijski revoluciji, ki je v naše dežele prinesla tovarne, in s tem je bilo konec ročnega dela vezilj. Liturgična obleka se je šivala iz tovarniških brokatov, ki so vzorce nekdanjih vezenin prevzeli in jih pocenili. Tudi barve so se vrnil v normalni kanon. V 20. stoletju je prišlo do sprememb v ornamentiki, ta se je začela manjšati in abstrahirati. Vzorci so postajali preprostejši, vezenine manj pogoste. V času med vojnama je prišlo tudi do narodnobuditeljskih gibanj, ki so prevzele določene kolorite in tudi v našem prostoru so nastajale preprosto zasnovana liturgična oblačila, ki so povzemala tak kolorit in narodne vzorce. Z 2. vaticanskim koncilom je prišlo tudi do prenove Cerkve, ki je za seboj prinesla tudi spremembe v bogoslužju. Kanon barv se je rahlo spremenil, opustili so rabo rožnate in črne barve pri pogrebnih obredih in ju nadomestili z vijolično, ki simbolizira zveličanje in upanje v življenje po našem zemeljskem življenju. Proti koncu stoletja je prišlo tudi do sprememb v sestavi blaga za paramente, to se je spremenilo zaradi praktičnih razlogov, pa tudi zaradi in finančnih sredstev, ki so jih po cerkvah drugače razporedili in je bilo za mašni tekstil manj denarja. Mašna oblačila so vse do danes ohranila svojo vlogo, namembnost in pomen, ki je globok in povezan s temelji Cerkve.

1.1. Namen in cilji raziskovalne naloge

Namen te raziskovalne naloge je raziskati in predstaviti simboliko in pomen liturgičnih oblačil ter s praktično metodo izvedeti več o njihovem nastanku. Cilji, ki si jih postavljam za to raziskovalno nalogo, so obisk različnih institucij, ki so povezane s hranjenjem in izdelavo oblačil, izvedeti čim več zanimivih stvari o mašnih oblačilih, jih pregledno predstaviti ter izdelati mašniško štolu.

1.2. Raziskovalna vprašanja in hipoteze

Pred raziskovalnim delom sem si zastavil sledeča raziskovalna vprašanja in hipoteze:

- Liturgična oblačila so še vedno bogat vir za raziskovalce.
- Pomen liturgičnih oblačil se je s časom spremenil.
- Dandanes mašna oblačila niso več v pogosti uporabi.
- Pravila, ki so zapovedovala materiale mašnih oblačil, so se sprostila.
- Motivika vpliva na globlji pomen paramenta.

2. METODOLOGIJA

Sprva je bilo potrebno pridobiti ustrezno gradivo, katerega glavnino sem našel v Univerzitetni knjižnici Maribor. Ker je knjig o liturgičnem tekstilu dokaj malo, sem se obrnil na kustose iz različnih muzejev po Sloveniji, ki so mi pomagali najti dodatne vire. Kot glavni vir moram izpostaviti knjigo Janeza Flisa Umetnost v bogočastni službi iz leta 1908, ki shematično in natančno predstavi zgodovino in pomen paramentov. Za pregled fondov oz. gradiva iz drugih zbirk sem si pomagal s knjigami in katalogi razstav Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu Franceta Dolinarja, Liturgična oblačila samostana Svete Trojice v Slovenskih goricah Maje Hren Brvar in diplomske naloge Mašni plašči iz 17. in 18. stoletja na Slovenskem Tine Šuštaršič.

Po pregledu literature sem obiskal red Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja iz Maribora, ki vodi vezilnico mašnih oblačil. Sestri Gizela in Brigita sta mi pomagali pri izbiri blaga in preje ter mi dali napotke za delo, kasneje pa pomagali pri izdelavi štole. Več o mojem delu opisujem v poglavju Izdelava štole.

Terensko delo je bilo zaradi trenutnih okoliščin, ki jih narekuje pandemija, precej omejeno, vendar sem uspel obiskati tudi Pokrajinski muzej Maribor, kjer sem si ogledal in fotografiral razstavljeno zbirko liturgičnega tekstila. Omogočili so mi vpogled v katalog depojske zbirke, kustodinja zbirke Maja Hren Brvar mi je predstavila svoje delo in depojsko zbirko. Gospa Porekar Kacafura pa mi je predstavila razstavljeno muzejsko zbirko. Katehetinja mi je v Cerkvi sv. Mihaela v Razvanju in sv. Jurija v Hočah razkazala in predstavila tam rabljena oblačila.

Izvedel sem tudi intervjuje v pisni in ustni obliki, kakor so dopuščali ukrepi, s kustosi muzejev v Mariboru in Stični, pa tudi s katehetinjo Nadžupnije sv. Jurij Hoče in sestrama Gizelo in Brigito iz redu šolskih sester.

2.1. Materiali

Za izdelavo štole sem sprva naredil osnutek, ki sta ga potrdili tudi moji mentorici. Nato sem osnutek prenesel z indigo papirjem na blago, ki sem ga pridobil pri sestri Gizeli. Blago je bilo treba pred šivanjem utrditi, zato sem na spodnji del prišil in zalikal kotenino, ki je utrdila blago. Po končanem postopku utrjevanja sem označeno blago vpel v okrogli okvir za vezenje in začel z vezenjem.

Vežal sem z raznobarvnimi svilenimi nitmi na belo podlago iz mešanice materialov. Podlaga je ostanek enega izmed mašnih plaščev, ki mi je bil tudi v pomoč in navdih, saj so na njem tudi upodobljene pasijonke. Šival sem s krajšo priostreno šivanko, pri tem pa vedno pazil na pravilno napetost in izgled šivov. Večino dela sem opravil ročno, saj je bilo potrebno izvesti izbrani motiv s slikarski vbodom. Po končanem vezenju s svileno nitjo sem križ in kristogram na motivu izpolnil z nalaganjem in našivanjem zlatih oz. metaliziranih niti v tehniki ploskega vezenja z gladkim robom (Brittain, 1988, str. 269).

Zaradi zahtevnosti in dolgotrajnega procesa sta mi sestri Gizela in Brigita pomagali pri vezenju. Drugi del štole je sestra Brigita stamburirala na posebnem tamburirnem stroju, ki je zelo uporaben pri zapolnjevanju velikih površin. Ko je bil motiv izvezen s strojem, sem motiv obrobil z našivanjem zlate niti.

V zadnji fazi sem s pomočjo sester iz vezilnice konca štole tudi sešil skupaj, jima dodal podlogo in resice. Na koncu sem štole še previdno polikal in tako je bila izdelava končana.

Teoretični del

3. LITURGIČNA OBLAČILA

Bajt navaja, da so liturgična oblačila v katolištvu oblačila, namenjena liturgični rabi. Z drugo besedo jih poimenuje **mašna oblačila**. (Bajt in drugi, 2007, str. 669–70) Lahko pa jim rečemo tudi **paramenti**¹. Mašna oblačila se med seboj razlikujejo, tako simbolno kot tudi po namembnosti. Prav tako pa ima vsak duhovnik različna mašna oblačila pri bogoslužju, ki so odvisna od njegovega statusa.

4. ZGODOVINA IN RAZVOJ LITURGIČNIH OBLAČIL

Sprva so bila oblačila pri zgodnjekrščanskem obredju dokaj nepomembna, kasneje pa so jih zamenjala bolj svečana oblačila. Pisec strani Ad Dominum navaja, da je ta sprememba prišla v veljavo že s papežem Štefanom I. in kasneje s Klemnom Aleksandrijskim.

Avtor opozarja, da začetki paramentov segajo že v 4. stoletje našega štetja v antiko, kjer se je ob obredju nosila tunika in v krog sešit plašč penula. Zgled za zgodnjekrščanska oblačila so bila oblačila Rimljanov, zasnova je bila preprosta, krožna oz. polkrožna, prav tako pa je bil material preprostejši. Bolj grob material so nosili plebejci, višji sloji, patriciji pa fino tkano platno. Hierarhičnost so nakazovali z okrasjem; moški, ki so bili v senatu, so nosili beljene toge z rdečimi ali vijoličnimi progami, ki so simbolizirale njihov patricijalni status, z barvo pa so poudarili svoje premoženje. Zgodnji kristjani so si nadevali oblačila podobna penulam, vendar pa so jih prilagajali, da so bila bolj udobna in se je bilo v njih bolje gibati. Med 9. in 13. stoletjem se pojavijo tudi nekatera nova liturgična oblačila, predvsem namenjena škofu in nato sledi še ločitev po oblikovanju oblačil na zahoden in vzhoden način. (Ad Dominum, 2013).

5. MATERIAL ZA OBLAČILA

»Tudi sv. Cerkev je gojila to umetnost; stari pisatelji omenjajo, kako dragoceno je bilo oblačilo za božjo službo.« (Flis, 1908, str. 169) Citat nam prinaša vpogled v odnos Cerkve do samih liturgičnih oblačil.

»Tudi sv. Cerkev je gojila to umetnost; stari pisatelji omenjajo, kako dragoceno je bilo oblačilo za božjo službo.« (Flis, 1908, str. 169) Citat nam prinaša vpogled v odnos Cerkve do samih liturgičnih oblačil.

Avtor navaja, da so bila oblačila v klasični rimski dobi stkana iz zlatih niti in volne, kasneje pa so jih bogatili s svileno prejo.

Poraba svile za liturgična oblačila se je delila v tri dobe:

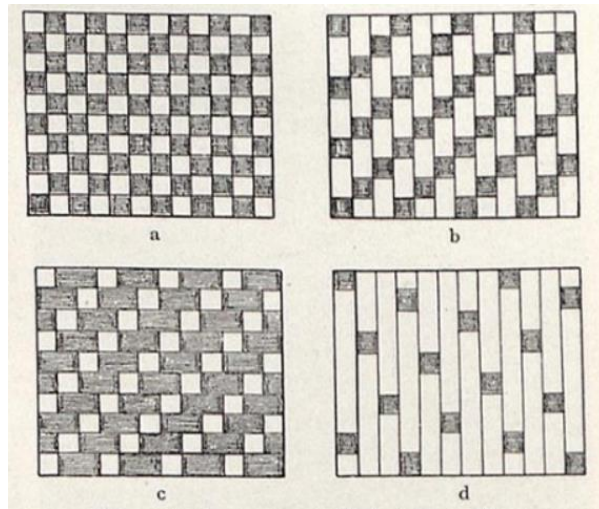
- **Prvo** (od 6. do 12. stoletja), kjer so prevladovali predvsem živalski motivi in so ponazarjali Kristusa ter ostale svetnike, zraven pa so se kot obrobni pojavljali tudi geometrijski vzorci.
- **Drugo** (začetek v 12. stoletju) pa se kažejo vplivi Arabcev, Mavrov in Saracenov, v katerih so našli navdih italijanski tkalci, tako v koloritu, ki je bil večbarven, kot tudi po

¹ Povzeto po: Slovar slovenskega knjižnega jezika. [Citirano dne 18. 2. 2021]. Dostopno na: www.fran.si.

vzorcih. V 14. in 15. stoletju so živalske in orientalske vzorce zamenjali motivi iz življenja svetnikov, Kristusa in Device Marije.

- **Tretjo** (v 15. stoletju) pa je vezana predvsem na francoska mesta Lyon in Turnon in Švico. (Flis, 1908, str. 170—171)

Svileno blago se je pojavljalo v več vrstah vezav. Na sliki vidimo, da so uporabljali najmanj štiri tipe vezav – a) taft, b) keper – osnovni efekt, c) keper – votkovni efekt, d) atlas. (Braun, 1912, str. 9)

Slika 1: Tipi vezav svilenega blaga
(Vir: Braun, 1912, str. 9)

Izvedemo tudi, da je Cerkev poznala pravo in ne pravo blago, slednje se je od pravega razlikovalo, če je bilo iz prepovedanih snovi. Večinoma so opozarjali na rabo vseh vrst svile, le da ta ni bila pretežka in preokorna oz. pretrda, saj ne bi služila svojemu namenu in bi duhovnika ovirala. Platno, kakršno se je uporabljalo za platnena liturgična oblačila, recimo amikt, albe idr., pa naj bi bilo čisto – laneno ali pa iz konoplje. (Flis, 1908, str. 179–180)

Nekdaj so bila oblačila za bogoslužje večinoma popolnoma svilena, kanon pa zapoveduje, da lahko revnejše župnije uporabljajo tudi polsvileno blago. Platnena oblačila in prtiči so bili večinoma iz lanu, ki je bil beljen, danes pa so tudi iz bombažno-lanenih mešanic, ki omogočajo lažje vzdrževanje in se manj gubajo. Sestra Gizela mi je v pogovoru povedala, da je blago za albe danes večinoma mešanica volne in poliestra, mašne plašče pa izdelujejo tudi iz mešanega blaga

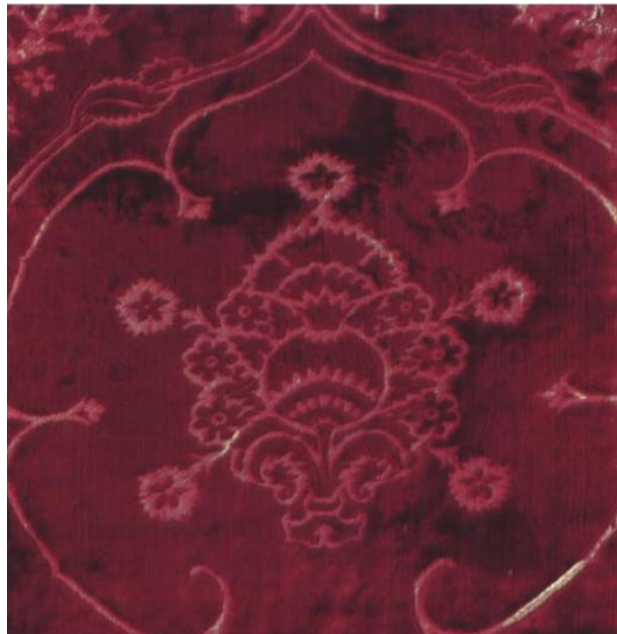
V času nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije so v Mariboru delovale številne tekstilne tovarne, ki so proizvajale kvalitetno blago. Sestra Gizela Knez mi je povedala, da so veliko blaga pridobili iz Merinke, a so na žalost s propadom in stečajem Mariborske tekstilne tovarne izgubile to možnost. Blago stežka pridobivajo, saj je trg v Sloveniji majhen, raznovrstnega in dokaj ugodnega uvoza pa ni. Blago, ki ga uporabljajo sestre v današnjih časih, je iz mešanice različnih vlaken, tako naravnih (npr. bombažna, svilena) kot tudi umetnih (npr. poliestrska).

Po ogledu mašnih oblačil iz Pokrajinskega arhiva Maribor, kjer hranijo starejše primerke iz baroka pa vse do 20. stoletja, in mašnih oblačil župnijskih cerkva sv. Mihaela v Razvanju in sv. Jurija v Hočah, sem ugotovil, da so slednji veliko novejši, prevladuje pa tudi preprostejša motivika, industrijska oz. strojna izdelava in blago iz mešanice vlaken

6. ORNAMENTIKA IN MOTIVIKA MAŠNIH OBLAČIL

Sprva preprosta liturgična oblačila, ki so se od navadnih morda razlikovala po kroju in barvi, so kmalu začela krasiti vezenine. Razloga za to odločitev sta bila predvsem dva – prvi je ta, da je človek že od pradavnine nagnjen k lepševanju svojega okolja, v katerem živi (poudarjena je estetska komponenta), drugi razlog pa je simbolni pomen vzorcev, ki so korenine imeli že v antiki, tekom razvoja krščanstva pa so prevzeli krščanski pomen.

Flis navaja, da je bil v času gotike najpomembnejši **vzorec granatnega jabolka**, ki je velikokrat upodobljen na paramentih. Upodabljali so granatno jabolko v polnem cvetu, ali pa kot odprt plod s stiliziranimi listi in tudi v kombinaciji z drugimi stiliziranimi plodovi. Izbira motiva granatnega jabolka pa ni naključna, saj ima bogato motiviko že iz antičnih časov. Takrat so ga namreč imeli za simbol plodnosti in številnih potomcev. Krščanski interpreti so ta motiv prevzeli in mu dodali tudi druge pomene. Zaradi okrogle oblike so ga interpretirali kot simbol večnosti in Boga. Notranjost, napolnjena z mnogimi sočnimi in sladkimi jagodami, pa dušo kristjana, ki je prav tako znotraj nas in je sladka, če užije sadove božjega nauka in je oprana greha. Simbolno predstavlja tudi cerkev, saj lupina predstavlja vero, ki objema vse vernike, ki jih predstavljajo jagode goreče rdeče barve, kakršne so tudi duše gorečih kristjanov. (Chevalier, Gheerbrant, 2006, str. 162) Osebnost me granatno jabolko spominja tudi na ikonografski motiv Marije Zavetnice s plaščem, katere plašč je lupina, ki varuje jagode, ki simbolizirajo vernike. Sprva preprosta liturgična oblačila, ki so se od navadnih morda razlikovala po kroju in barvi, so kmalu začela krasiti vezenine. Razloga za to odločitev sta bila predvsem dva – prvi je ta, da je človek že od pradavnine nagnjen k lepševanju svojega okolja, v katerem živi (poudarjena je estetska komponenta), drugi razlog pa je simbolni pomen vzorcev, ki so korenine imeli že v antiki, tekom razvoja krščanstva pa so prevzeli krščanski pomen.

*Slika 2: Vzorec granatnega jabolka, italijanska kazula iz sredine 15. stol.
(Vir: Mayer Thurman, 2001, str. 83)*

Medičejci so v dobi renesanse oblačila povzdignili z antično ornamentiko – akantovimi listi in mavrskimi in etruščanskimi vzorci. (Flis, 1908, str. 171) Akant je v uporabi že iz časa antike, akantovi listi so po površini prekriti s trnjem in tako simbolizirajo človekove prepreke v

življenju. Take liste so uporabljali v pogrebni arhitekturi prav iz tega namena, saj so oznanjali, da so prepreke, povezane z življenjem in smrtjo, premagane na zmagovit način. (Chevalier, Gheerbrant, 2006, str. 25)

Med literaturo lahko zaznamo, da so dela – mašni paramenti, garniture ali posamezni kosi – večinoma delo nežnejšega spola, saj so bile dame učene v tej smeri in je imelo vezenje nabožnih oblačil tudi noto vere v Boga in poslanstvo. Za to delo so se zavzemale večinoma plemkinje in pobožne redovnice. Kasneje je zaradi povečanega povpraševanja po liturgičnih oblačilih v času gotike prišlo do ustanavljanja veziljskih cehov (npr. leta 1396 v Kölnu), ki so konkurirali samostanom, ki so imeli monopol pri izdelavi. (Flis, 1908, str. 172–173)

Pri ogledu kataloga mašnih oblačil iz zbirke liturgičnih oblačil Pokrajinskega muzeja Maribor, mašnih oblačil iz t. i. Radmirske zakladnice in liturgičnega tekstila v cerkvah v Hočah in Razvanju sem zasledil tudi nekatere druge motive, ki se pojavljajo na mašnih oblačilih.

Zaradi preglednosti sem jih ločil v več kategorij:

1. Cvetlična motivika:

Cvetlične girlande dajejo oblačilu občutek bogastva in plodnosti.

Vrba žalujka s svojimi upognjenimi vejami spominja na žalujoče kristjane, ki so objokovali Kristusov pasijon, hkrati pa simbolizira novo vstajenje, saj lahko odrezana veja požene korenine, če jo posadimo v mokro zemljo.

Vrtnice imajo v krščanski ikonografiji več pomenov, rdeče vrtnice tako predstavljajo simbol Kristusovega trpljenja kot tudi goreče Marijine ljubezni, bela vrtnica simbolizira Marijino čistost, vrtnica brez trnja (lat. *Rosa sine spine*), pa predstavlja Marijo kot edino žensko brez izvirnega greha,² mnogokrat pa so vrtnice interpretirane kot simbol čaše oziroma kelih, v katerega so zbrali kaplje krvi Kristusovih ran.

Zvončnice simbolizirajo vzvišeni cilj.

Klasje simbolizira plodnost oz. obilje in dobrotljivost, saj je hrana in seme hkrati ter vernike, ki jih žanje Kristus ob apokalipsi. Klasje je v mnogih upodobitvah simbol poletja, ker takrat žanjemo klasje.

Bela lilija predstavlja zveličanje in čistost. Mnogokrat jo povezujemo z Devico Marijo, kot edino žensko brez izvirnega greha, in svetniki, je atribut sv. Jožefa, sv. Antona Padovanskega idr.

Tulipan je simbol božje ljubezni, ki odpre dušo, kakor sonce odpre cvet tulipanu³.

² Germ, 2002, str. 103.

³ Germ, 2002 str. 109.

Slika 3: Mašni plašč št. 7275
pol. 19. stoletja, platno, vezenina s stiliziranimi
cvetličnimi vejicami in granatnim jabolkom
(Vir: Maja Hren Brvar. Pokrajinski muzej Maribor,
pridobljeno marca 2021)

Slika 4: Mašni plašč 7272
19. stoletje, žamet, vezenina z motivi Arma Christi in
vrbe žalujke – simbol žalosti in pasijona
(Vir: Maja Hren Brvar. Pokrajinski muzej Maribor,
pridobljeno marca 2021)

2. Živalska motivika:

Agnus dei ali jagnje božje je simbol Kristusove žrtve, kot zmagoslaven se pojavlja s praporom, ima pa tudi rano, iz katere se zbira kri v kelih.

Jelen in košuta predstavljata samoto, čistost in strmenje k veri. Jelena pogosto primerjajo z drevesom življenja. V splošnem predstavlja plodnost, in obnovo oz. prepород, kar nakazuje njegovo rogovje, ki se ob določenem ciklu obnovi. Ima pa tudi simbolni pomen Kristusa, kot božjega ženina. Takrat je navadno upodobljen žejen ali v iskanju družice, ki jo kliče, klic pa je neomajen in ne potihne.

Ribe so simbol svete evharistije, saj so vstalemu Kristusu ponudili ribo in je jedel. Grška beseda za ribo *ih̄tus* je akronim za besede Jezus Kristus, Božji sin, Odrešenik (gr. *Iesus Hristos Teu Uios Soter*). Zaradi svoje povezanosti z vodo je riba tudi postala simbol svetega krsta, pri katerem si s sveto vodo opran greha in sprejet v krščansko vero.

Pelikan simbolizira očetovsko ljubezen, saj je pelikan s svojim mesom in krvjo hranil svoje mladiče, da so preživeli. Zato so interpretirali pelikana (zmotno torej pelikanko) kot Kristusa, ki je s svojo žrtvijo ohranil pri življenju vse verne. Tako upodobljen je pelikan v gnezdu z mladiči, ki jih hrani iz rane na svoji desni strani trebuha, kakor je bil preboden tudi Jezus Kristus po križanju. Drugi pomen pa je dobeseden, da Kristus nas hrani s svojim mesom in krvjo, ki ju duhovnik zaužije pri sveti evharistiji, vernik pa v obliki hostije.

Pav predstavlja nesmrtnost vse od antike, ko je bil spremljevalec boginje Here. Upodobljen je tudi, kako pije iz keliha in kot jezdna žival, ki vodi svojega jezdeca premišljeno in zanesljivo.

Očesa, ki jih morda zaznamo na koncu peres v repu, simbolizirajo neposredno povezavo naše duše z Bogom.

Golob predstavlja Sv. Duha, predstavlja pa tudi čistost in preprostost, v povezavi z Noetom ga lahko interpretiramo tudi kot simbol harmonije, upanja in sreče, ki smo jo ponovno našli. Kot simbol Svetega Duha se pojavlja tudi kot atribut sv. Janeza Krstnika, ki je krstil ljudi v Jordanu.

3. Simboli Kristusa:

Križ po starogermanski tradiciji predstavlja drevo življenja, korenine so v peklu, po deblu pa se povzpemo do nebes. Krščanska simbolika križa je nastala s Kristusovim pasijonom tako, da z njim predstavlja njegovo žrtev in s tem trpljenje za našo odrešitev, hkrati pa Kristusovo navzočnost vsepovsod, saj križ svoje krake razprostira v vse štiri smeri neba. Križev poznamo več vrst, vsako pa ima še dodaten simboličen pomen. Poleg najbolj razširjenega **latinskega križa** poznamo križ v obliki črke T (tau), ki simbolizira kačo, ki se dviguje po palici in tako simbolizira zmago nad smrtjo, takšnemu križu rečemo tudi **Antonov** (po sv. Antonu Puščavniku) ali **Franciškov križ** (po sv. Frančišku Asiškem, ustanovitelju frančiškanskega redu). Papež Inocenc III. je Antonov križ leta 1215 razglasil za simbol pokore. **Grški križ** je oblikovan kot enakokraki oz. enakoramni križ. Križ z dvema prečkama oz. **lotarinški križ** predstavlja prečko z napisom I. N. R. I. (lat. Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum oz. Jezus Kristus, Judovski Kralj) in prečko, na kateri je bil Kristus pribit, in križ s tremi prečkami ali **papeški križ** kot simbol cerkvene hierarhije. (Chevalier et al, 2006, str. 271–278)

Hristogram – črki X (Hi) in P (Ro), ki izhajata iz grškega imena za Jezusa Kristusa, tj. *Hristos*. Monogram **IHS** (akronim za Jezus Kristus Odrešenik).

Simboli svete evharistije so hostija ali kruh in kelih z vinom, ki simbolizirata Kristusovo telo in kri, ki jih je Jezus daroval pred svojo smrtjo na veliki četrtek.

Srce, prebodeno s tremi žebli predstavlja Kristusovo trpljenje na križu. Če je upodobljeno prebodeno s tremi noži oz. meči, simbolizira srce Žalostne Matere Božje oz. Marije sedem žalosti, ki izhajajo iz njenega življenja.

Arma christi oz. mučilne naprave pri križanju so bila orodja, ki so jih rimski vojaki uporabili pri mučenju in križanju Kristusa, navadno se pojavljajo poleg Zmagoslavnega Kristusa ali pa ob Križanemu na križu. Ta orodja so križ kot simbol trpljenja, trnjeva krona kot simbol Kristusovih muk, žebli, s katerimi so pribili Jezusa na križ, goba na palici, s katero so Kristusu dali piti žolč, sulica, s katero je Longin prebodel Kristusovo stran, in razne gorjače in biči, s katerimi so Kristusa prebičali in pretepli.

4. Simboli Device Marije in svetnikov:

Podobe evangelistov, s katerimi so predstavljeni njihovi načini pisanja, ki so se odražali v njihovih evangelijih. Svetega Mateja predstavlja angel, svetega Marka krilati lev, svetega Janeza orel in svetega Luko krilati bik.

Marijin monogram predstavlja preplet črk imena Device Marije, poleg tega se pojavlja tudi kombiniran križ s črko M in simbolizira Marijino prisotnost pri križanju. Poleg monograma se pojavljajo tudi oljne slike **Device z detetom**, v današnjem času pa se novomašniki odločajo za podobe svetnikov, ki jih sestre s pomočjo digitalnega tiska prenesejo na blago.

Pri ornamentiki je potrebno omeniti tudi motive, ki so nastajali kasneje in so še danes pogosto rabljeni v izdelavi liturgičnih oblačil, še posebej je to prisotno pri novomašniških plaščih.

Ob obisku sester v vezilnici reda Šolskih sester iz Maribora, sem si ogledal album preteklih naročil. Zanimivo je bilo odkrivati nove vzorce in prepoznavati starejše. Sestre so vezle vzorce po predlogah Helene Vurnik, Staneta Kregarja, Lojzeta Čemažarja in tudi nekaterih lokalnih umetnikov, kot je Judita Karba. (Intervju s sestro Gizelo Knez, Priloga 1, 2021)

Motivi Helene Vurnik, ki je živela med letoma 1882 in 1962, so imeli narodnostno motiviko, saj je delovala v slogu secesije na Slovenskem, ki se je v njenih delih odražala s folklornimi elementi in prepletom intenzivnih barv, med katerimi je večkrat posegala po beli, modri in rdeči. Tako je za Ljubljansko nadškofijo oblikovala mašne plašče v rdeče-modro-belih tonih, polnih narodnobudiljskega duha.

Slika 5: Pluvijal škofa Antona Bonaventure Jegliča po načrtih Helene Vurnik
(Vir: Narodna galerija. [Online]. 2020)

Slika 6: Mašni plašč, ki so ga izvezle šolske sestre po predlogi Helene Vurnik
(Vir: Avtor naloge, februar 2021)

Stane Kregar je bil katoliški duhovnik in slikar, rodil se je leta 1905 v Zapužah in umrl leta 1973 v Ljubljani. Predloge, po katerih so sestre izvezle mašne plašče, so večinoma namenjene portam. V motiviko je vključeval motive svete evharistije (kelih z vinom in hostijo, ribe, kruh), motive iz svetega pisma in prilik (npr. klasje, vinska trta kot simbola Cerkve in Odrešenika) in pa druge motive, povezane s Cerkvijo.⁴ Motivi Staneta Kregarja in gospe Karba mnogokrat spominjajo na vitraje, saj so polja razdeljena na manjše dele in motivi v stiliziranih oblikah.

⁴ glej prilogo št. 4

7. VEZENJE OBLAČIL

Pomembno noto so oblačilom dale predvsem vezenine, ki so imele večinoma krasilno vlogo. Kot že prej omenjeno, je bila material za liturgične komplete predvsem svila v mnogih formah (brokat, žamet, taft), ki so jo vezilje pokrile z dodatno figuraliko in motiviko. Ta se je razlikovala od bogatosti blaga, naročnika, motivov na blagu ali pa barv, v katerih je bilo delo narejeno.

Vezilci so uporabljali drage materiale, s katerimi so počastili Cerkev. Veliko še danes ohranjenih plaščev na Slovenskem je bilo izvezenih z zlato ali srebrno nitjo. Flis navaja, da teh več niso vtkali vanj zaradi same teže blaga, temveč so ga našivali (ang. *couching*) z različnimi vezilnimi tehnikami in vbodi. (Flis, 1908, str. 173–174)

Pri vezenju paramentov nekoč so sodelovale predvsem redovnice in pobožne plemkinje. Delo je navadno potekalo v miru in večinoma ob pogovoru in molitvi, zato so mnogokatero redovnico to delo izbralo kot način pogovora in priprošnje k Bogu.

Največ dela so redovnice v preteklosti opravile ročno, ob prehodu v moderno dobo pa so jim na pomoč priskočile naprave, kot sta šivalni in vezilni stroj. Dandanes je ročno vezenje oblačil za Cerkev redkost, v Sloveniji delujejo 2 vezilnici sester (v Mariboru in v Sori), večino paramentov pa duhovniki kupijo v specializiranih trgovinah z liturgičnim tekstilom in posodjem. Kljub temu imajo šolske sestre, ki sem jih obiskal, polne roke dela z vezenjem in popraviljanjem mašnih oblačil. Sestra Gizela mi je predstavila katalog vzorcev za vezenje, različnih tehnik in naprav, ki jih uporabljajo ter materiala. Dobil sem tudi napatke za praktični del te raziskovalne naloge.

7.1. Vbodi

Iz literature je moč razbrati, da so vezilje uporabljale marsikatero tehniko in vbod; tako Flis omenja: »... verižni vbod, preskočni vbod, plestni vbod, plošnat vbod ...« (Flis, 1908, str. 174) Prav tako omenja rabo steklenih biserov, križnega vboda v kombinaciji z izvlečenimi nitmi iz platna⁵ na albah, superpelicejih in oltarnih prtih, reliefnega in aplikativno vezenja (omenja vezenje z nalago). (Flis, 1908, str. 174)

Vezenina na blago je izključno svilena. Vzorcji oz. motivi se šivajo z dvema do tremi nitmi na blago, ki ga pritrdimo v okvir za vezenje. Uporablja se tudi podloga oz. kotenina⁶, ki utrjuje blago. Poleg raznobarnih svilenih niti pa sestra Gizela uporablja tudi zlate in pozlačene niti, ki jih našiva na blago. Uporablja brillantin, frise in kordonet. Ko je vezenina končana, pa zašijejo še ukrojene dele med seboj in nastanejo paramenti.

Delo je nekoč potekalo ročno, tudi danes se vezilje paramentov poslužujejo ročnega vezenja in izdelujejo motive z različnimi tehnikami, kot so: prednji vbod, vozličasti vbodi, našite niti, enostavni slikarski vbod in ploščati vbod.

⁵ Sklepam, da gre za vrsto ažurja, kakršnega je moč najti v Paludan, Lis. *Vezenje za vsakogar: zanimive barvne zamisli*. Ljubljana: Založba Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva, 1980. str. 34.

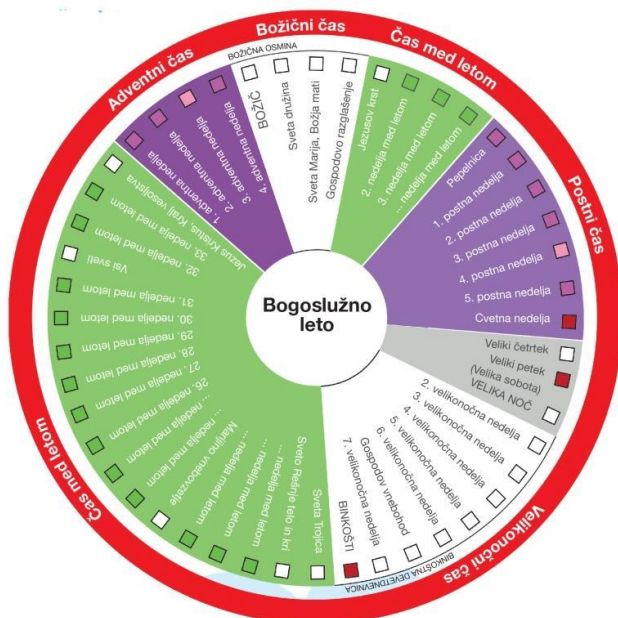
⁶ kotenina -e ž (i) močna, navadno nebeljena bombažna tkanina (Povzeto po: Slovar slovenskega knjižnega jezika. [Citirano dne 18. 2. 2021]. Dostopno na: <www.fran.si>).

8. LITURGIČNE BARVE

Pomemben del liturgike pa imajo tudi barve. Liturgične barve so pomembne, saj imajo simbolni pomen. (Bajc, et. al., 2007, str. 670) Skozi stoletja se je oblikoval t. i. **kanon liturgičnih barv**, ki je zapovedoval njihovo rabo. Osnove katoliške liturgike barv segajo tja k Hebrejcem, ki so imeli 4 barve s simbolnim pomenom – belo (veselje in čistost), temno rdečo (vladarski položaj), višnjevo (nebesa) in škrlatno (ogjenj in kri – življenje). (Flis, 1908, str. 180)

Od trinajstega stoletja naprej pa se ustali kolorit, ki je v uporabi še danes, le z nekaj spremembami. Uveljavile so se bela, črna, zelena, rdeča, vijolična in roza barva, čeprav se slednja komajda uporablja, mesto črne pa je zavzela vijolična.

Bela barva ima simboličen pomen svetlobe, čistosti in resnice. Bela barva je barva krsta, je znamenje sreče. Simbolizira tudi dobro. **Rdečo** so delili v dve podkategoriji škrlatno-rdečo za praznike mučencev in ognjeno-rdečo za binškošne praznike. Poleg simbolnega pomena plamenov – darov Sv. duha – pa rdeča simbolizira tudi kri in s tem esencialno tekočino, ki nas ohranja pri življenju. Menim, da iz tega razloga na nek način predstavlja tudi vero. Danes je v uporabi samo ognjeno rdeča, ki predstavlja ogenj v goreči duši vernika. **Zelena** barva simbolizira življenje in rast ter ima močan pomen za vernika, saj na nek način simbolizira Kristusa in Sveto Trojico. Danes je v uporabi za vse dni v letu, ko rastemo duhovno in ni kakšnega drugega zapovedanega načela. (Hren Brvar, 2013, str. 26–27) **Črna barva** simbolizira globoko žalovanje, **vijolično** so kristjani začeli uporabljati šele v 13. stoletju, kasneje in še danes se uporablja namesto vijolične od drugega vatikanskega koncila (1962–1965), saj simbolizira zveličanje, pokoro in prošnjo (Pungerčar, 1993, str. 61)⁷. Simbolično je vijolična barva skrivnosti. V času baroka so uporabljali tudi nekatere pastelne barve – svetlo modro, svetlo rumeno, **rožnato**. Slednja je lahko v uporabi še danes, vendar jo večinoma nadomeščajo z vijolično. (Flis, 1908, str. 181)

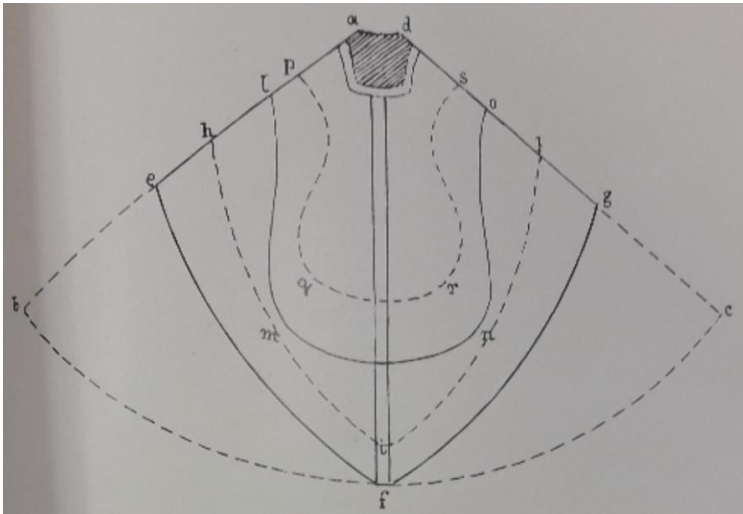

Slika 7: Koledar katoliškega leta s prikazanimi barvami
(Vir: Frančiškanski samostan NM. [Online]. 2020)

⁷ V knjigi *Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu* se avtorica M. Pogačar sklicuje tudi na Flis, ki je temeljni vir preučevanja liturgike na Slovenskem

9. LITURGIČNA OBLAČILA

9.1. Mašni plašč

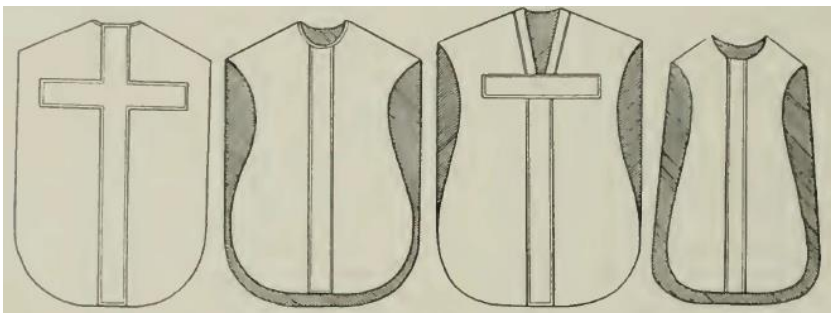
Slika 8: Razvoj oblike kazule
(Vir: Flis, 1908, plošča 17)

Flis navaja: »Glavno oblačilo mašnikovo pri sv. daritvi, brez katerega ne sme pristopati k oltarju, je mašni plašč; pa tudi njegovo grobno oblačilo, v katerem ga položijo v blagoslovljeno zemljo.« (Flis, 1908, str. 182) Drugo ime za mašni plašč – **kazula** – je dobil po latinski besedi *casula*, kar v prevodu v slovenščini pomeni hišica. Gre za široko, dolgo in zaprto oblačilo, ki duhovnika popolnoma pokriva. Do 12. stoletja je bila kazula izjemno dolga, tako, da je na rokah ustvarjala elegantne gube, kar lahko vidimo v številnih miniaturah. Tako obliko so imenovali **zvonasta kazula**, a je bila precej neuporabna, saj jo je duhovnik moral nenehoma privzdigovati. (Flis, 1908, str. 182)

Flis navaja, da so mašne plašče začeli že v 12. stoletju skrajševati ob straneh, tako da so segale do rok in so dobile ime **gotska kazula**. Primer take je kazula sv. Bernarda v Achnu.

V 16. in 17. stoletju je sv. Karel Boromejski izdelal načrt za kazulo. Določil je, naj bo široka okrog 130 centimetrov in naj sega do gležnjev. Na sprednji in zadnji strani naj bo našit trak širine 15 cm, ki naj tvori križ. (Flis, 1908, str. 183)

V 18. stoletju so kazule še krajšali in v baroku in rokokoju so dobile **obliko gosli** spredaj in **basa** zadaj. Flis navaja, da obstaja več vrst kazul, glede na način olupšave – kazula **Karla Boromejskega** ima spredaj in zadaj križ, rimska ima spredaj križ s prečnim tramom in zadaj steber, nemška pa ravno obratno. (Flis, 1908, str. 184)

Slika 9: Oblike kazul - nemški, rimska in španska
(Vir: Braun, 1912, str. 120)

9.1.1. Olepšave kazul

Kazule so bile vedno izdelane iz dobre svilene tkanine, kakor tudi večina drugih liturgičnih paramentov. Olepšali so jih z vezeninami cvetlic v raznih šopih in s križi, pogrebne plašče pa je nadomestil večinoma črni brokat, izvezen s srebrnimi motivi, ki opominjajo na smrt⁸ v smislu fraze *Memento mori* (spominjaj se smrti). Mašne plašče pa so olepševali tudi z vezenimi progami, imenovanimi **aurifrisia** (prev. lat. zlato izvezen). (Flis, 1908, str. 184, 185)

Na kazule so vezilje prišile tudi križe, ki so krasili sprednjo in zadnjo stran. Velikokrat so bili le-ti izvezeni z motivi križanja, svetnikov in angelov. Med pregledom mašnih plaščev kataloge dr. Šuštaric in iz virov sem ugotovil, da na mašnih plaščih najdemo križe različnih oblik. Največkrat se pojavijo latinski križi, v primeru rimske kazule se pojavlja križ v obliki črke tau oz. križ sv. Antona, mnogi plašči pa so okrašeni z vejnato obliko križa.

Dandanes so v uporabi neogotske oblike plaščev, na katerih so poudarjene navpične porte, ki so predmet olepšave z vezenjem, ali pa so na prsnem predelu simboli sv. Evharistije, enakoramni oz. grški križi in svetniške podobe (sliki 10 in 11).

Slika 10: Rdeča kazula
Zbirke liturgičnega tekstila cerkve sv. Mihaela s
prsno vezenino
(Vir: Avtor naloge, februar 2021)

Slika 11: Marijina kazula
Zbirka liturgičnega tekstila cerkve sv. Mihaela z
vezenino na navpični porti
(Vir: Avtor naloge, februar 2021)

9.1.2. Pomen in simbolika kazule

Kazula oz. mašni plašč je bila sprva oblačilo, ki je prekrivalo celotno telo duhovnika od vratu do stopal, zato simbolizira **božjo ljubezen**, ki zajema celotno telo duhovnika. Križ na kasnejših različicah pa lahko interpretiramo kot spomin na Kristusovo žrtev. (Flis, 1908, str. 184)

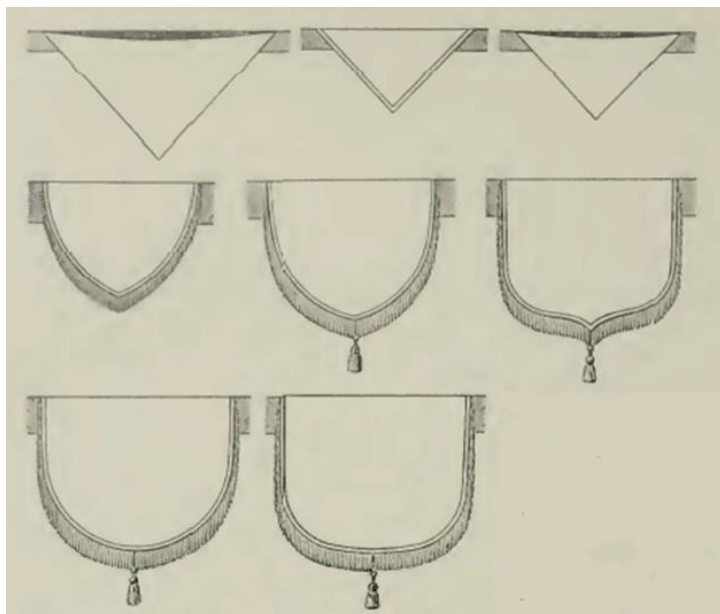
9.1.3. Tehnične podrobnosti

V času izida knjige Flis navaja: »Mera sedanje kazule ni nikjer natančno določena, nekateri zahtevajo širše in daljše, drugi pa daljše. Srednja mera je: zadnji del 112–120 cm dolg, 64–72 cm širok, sprednji del dolg 100–116 cm, širok 46–58 cm, spodaj 64–72 cm.« (Flis, 1908, str. 185)

⁸ Lep primer takšne kazule je kazula iz Radmirja (glej sliko 4), ki je izvezena s srebrno nitjo in nosi motive križa, smrtoglavca, plamenic, lobanje in je obkrožena s prepletom raznih vrst zelenja

9.2. Pluvijal

Je cerkveno oblačilo, imenovano tudi **kapa** – ime je dobilo po plašču podobnemu oblačilu, ki je pokrivalo tudi glavo nosilca – in **pallium** kot meniško in kanoniško oblačilo v koru. Nastalo je iz posvetnega oblačila, ki je imelo vlogo zaščite oblačil pred dežjem, skozi stoletja pa je kapuca izgubljala formo in namen. Danes je kapuca le dekorativen del, navadno bogato okrašen. Tudi rob samega oblačila je bil okrašen z vezenimi progami (*aurifrisium*) in kukuljico⁹. (Flis, 1908, str. 186)

Slika 12: Razvoj kapuce pluvijala
(Vir: Braun, 1912, str. 142)

Flis navaja, da naj bi po Karlu Boromejskem pluvijal imel polkrožno obliko, segal do gležnjev in do nog. Spet naj bi bil z zaponkami spredaj in duhovniki v Rimu naj bi se vzdržali cofov na kapuci. (Flis, 1908, str. 187)

9.2.1. Pomen pluvijala

Oblačilo s svojo zasnovo spominja na oblačilo starozaveznega duhovnika. Ker sega do pet, ga interpretiramo kot oblačilo stoičnega in vztrajnega človeka. Njegov odprti sprednji del nakazuje na odprtost do pravičnih ljudi, franže oz. rese, ki so obšite na robovih, simbolizirajo skrb in trud tuzemeljskega življenja, kapuca pa simbol višjega veselja. (Flis, 1908, str. 187)

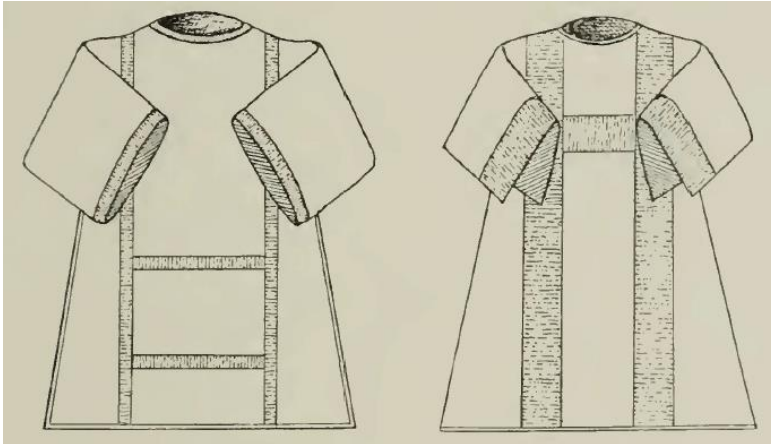
9.2.2. Raba

Kapa se rabi ob procesijah in blagoslovih, večernih mašah in kadar mašnik izpostavlja najsvetejšega. (Flis, 1908, str. 187)

⁹ Pleteršnik, M. navaja pomen te besede kot kapuca in je prevzeto iz italijanske besede *cucullo*. (Pleteršnik, M. Slovensko-nemški slovar. 2010)

9.3. Dalmatika in tunicela

Beseda dalmatika izhaja iz Dalmacije, kjer je označevala preprosto oblačilo vsakdanjega človeka. V cerkveno rabo pride s papežem Silvestrom v 4. stoletju. Je vrhnje oblačilo diakonov in tudi škofa. Tunicela pa je oblačilo subdiakonov, z Gregorjem Velikim pa dobijo le-ti platnene tunike (*dalmatica linea*), zanje je značilo, da so skoraj enaki kot dalmatike, le da imajo ožje rokave. Obe imata obliko latinskega križa, segata približno nad kolena in sta navadno izdelani iz istega blaga kot ostali deli mašnega kompleta. Rokavi so dolgi in široki, ima vezeno prečno progno in je na robovih lahko okrašena z resami. (Flis, 1908, str. 187–188)

Slika 13: Obliki rimske in nemške dalmatike
(Vir: Braun, 1912, str. 109)

9.3.1. Pomen dalmatike in tunicele

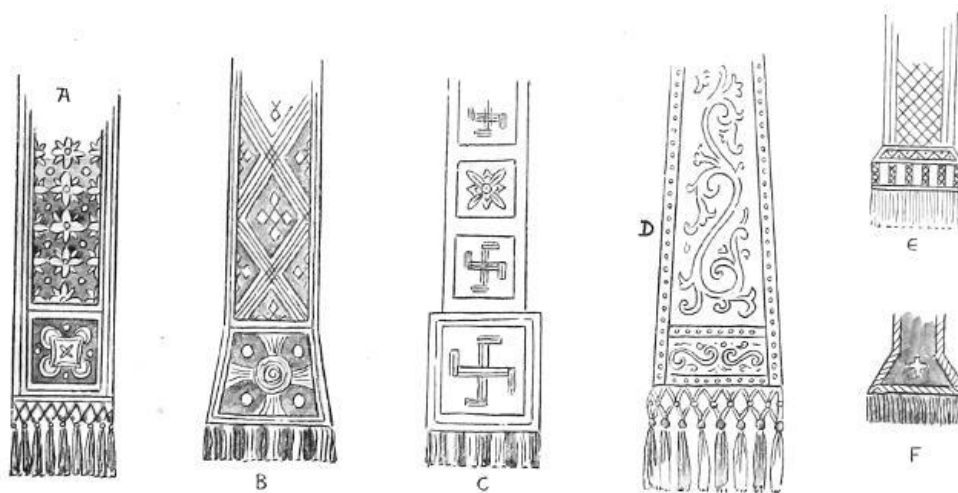
Oblačilo ima oblik križa v razprti pozi rok, kar simbolizira trpljenje Jezusa Kristusa. Ima pa tudi velike in široke rokave, ki simbolizirajo božje usmiljenje, ki je široko.

9.4. Štola

Štola je prevzela obliko po **orariumu** iz 4. stoletja, ki je bil platnen trak, obešen čez levo ramo. Imel je praktičen pomen, saj so si z njim brisali obraz. Kasneje pa izgubi to namembnost in dobi simboličen pomen, ko so štole začeli izdelovati iz dragih materialov in jih krasili z vezeninami, resami in srebrnimi zvonci. Ker so nanje vezli celo besede ali reke, so dobile ime *stola literata*.

Karel Boromejski zapoveduje, da naj bi bile štole dolge vsaj 260 cm in sega do kolen. Široke naj bi bile okrog 10 cm in okrašene z »enakoramnimi« ali grškimi križi. Nekatere štole so bile v sredini zašite pod kotom, konci pa so bili lahko različno oblikovani – ravni, zvonasti, trapezasti. (Flis, 1908, str. 189–190)

V današnji rabi sta dve obliki štole. Prva oblika je krajša in ožja (9 cm), ta navadno pride pod mašni plašč, druga oblika pa širša (15 cm) in sega do gležnjev. Takšna je tudi oblika štole, ki sem jo izdelal v okviru raziskovalne naloge.

Slika 14: Zaključki štol in maniplev

A: ravna, B: lopatasta, C: kvadratna, D: trapezasta, E in F: kombinirana s franžami
(Vir: Hands, M.[Online]. 2021.)

9.4.1. Pomen

Štola ima v prvi vrsti pomen ko jarem gospodov, ki ga duhovnik sprejme ob vstopu v poklic, sekundarni pomen je znamenje oblasti, dostojanstva in visokosti duhovnika in njegovega poklica, križni okraski pa dodajo še simboliko zveličanja. (Flis, 1908, str. 190)

9.5. Manipelj

Štoli podobno mašno oblačilo je manipelj. Imenujemo ga tudi **naročnik**, saj ga duhovniki nosijo na levi roki in je zato veliko krajši od štole. Prvotna raba je bila kot pripomoček za brisanje potu, kasneje pa je dobil le dekorativno vlogo.

9.5.1. Pomen

Naročnik simbolizira bridkost duhovnikovega življenja in trpljenje tukaj in zdaj, hkrati pa je opomin na darove, ki ga bodo pričakali pri Bogu zaradi teh pretrpljenih bridkosti. (Flis, 1908, str. 191)

9.6. Amikt

Amikt ali **humemale** je eno izmed prvih oblačil, ki jih obleče duhovnik v pripravi na sveto mašo. Spada tudi v podskupino mašnih oblačil, ki so platnena. Amikt je v zgodnji dobi krščanstva pokrivalo glave. V 13. stoletju so ga okrasili s progo, ki jo imenujemo *parura* ali *plaga*, amikt pa je tako dobil ime *amictus paratus*. Amiktu so pridajali tudi ime *galea* oz. ladja, zaradi tega, ker je zavezan na glavi izgledal kot lepa čelada. Albo so krasili tudi z vezeninami z motiviko dreves, listov in ptic. Po 17. stoletju so okrasitev amikta izpustili, saj se je tudi velikost samega paramenta zmanjšala. Danes pokriva le vrat in zakriva civilna duhovniška oblačila. Karel Boromejski nalaga, naj bo amikt izdelan iz kosa platna v velikosti 66 x 88 cm z dolgimi trakovi, ki omogočajo nosilcu privez na prsih. (Flis, 1908. str. 192)

Simbolno predstavlja čelado Gospodovo, ki ščiti duhovnika in ga pokriva s svetim duhom. (Brvar Hren, 2021)

9.7. Alba

Beseda alba izvorno izhaja iz latinskih besed *alba tunica*, kar v prevodu pomeni bela srajca. Sega od vratu do gležnjev in je izdelana iz belega lanenega platna. V preteklosti so lokalne šege in običaji prinesli različno obarvanost – npr. zelene, rdeče, višnjeve in črne albe. Simbolno alba predstavlja Kristusovo oblačilo, ki s svojo belino predstavlja nedolžnost in svetost življenja, hkrati pa Gospodovo očiščenje greha. (Flis, 1908, str. 193–194)

9.8. Koretelj

Koretlju pravimo tudi **superpelicej**. Izvor izhaja iz oblačila za zaščito menihov pred mrazom iz krzna, ki je segalo do gležnjev (lat. *peliceae*), nad katerega so poveznili platneno oblačilo t. i. *superpeliceum*. V današnji rabi ima superpelicej kar štiri oblike: **roket** (iz besede *rochettum*, kar pomeni suknjica), za visoko duhovščino so bili rokavi ozki, za vse ostale široki; **superpelicej** ali koretelj širokih rokavov za vse klerike, **koretelj brez rokavov**, ki je bil ob straneh nesešit in spominja na kartuzijanski škapulir, in četrta oblika **ozki koretelj**, iz katerega se razvijejo trakovi lateranskih korarjev. (Flis, 1908, str. 197–198)

Slika 15: Oblika superpeliceja
(Vir: Hands. [Online]. 2021)

10. PREGLED GRADIVA

Gradivo sem si ogledal iz različnih virov – razstava in depo liturgičnih oblačil Pokrajinskega muzeja Maribor, liturgični tekstil nekaterih cerkva v Nadžupniji sv. Jurij Hoče, katalog tekstila Kapiteljske cerkve v Novem mestu, kazule iz kataloga Mestnega muzeja Ljubljana, popis nekaterih plaščev iz knjige Radmirska zakladnica, intervju s kustosom Muzeja krščanstva na Slovenskem in spletnih viri.

10.1. Zastopanost

V pogovorih s kustosi muzejev v Mariboru in Stični sem ugotovil, da pokrajinski muzej šteje okrog 130 muzealij, muzej v Stični pa 984. Zbirka tekstila iz cerkva v Razvanju in Hočah je manjše velikosti, saj obsega le najnujnejša oblačila za bogoslužno rabo. V katalogu, ki je bil objavljen v knjigi *Knjiga. Znanje. Razum. Od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800)*, sta objavljeni le dve kazuli. Radmirska zakladnica na razstavi predstavlja zbirko 38 kosov mašnih oblačil, hranijo pa jih še več.

10.2. Oblike mašnih oblačil

V tem poglavju se osredotočam predvsem na oblike mašnih plaščev in štole ter maniplja, ker so le-ti v zgodovini doživljali največje spremembe.

Po pregledu gradiva iz različnih virov je bilo razvidno, da prevladuje baročna oblika kazul oz. t. i. kazule v obliki gosli in basa (Bassgeigenkassel¹⁰), a le za starejše plašče in tiste, ki jih hranijo muzejske zbirke. V današnji rabi so večinoma gotske oblike plaščev, ki so prilagojeni na višino nosilca.

Prav tako se pri štolah pojavlja raznolikost. Novejše štole se od starejših razlikujejo po tem, da so različno široke, to pa iz preprostega razloga namembnosti. Ožje štole duhovnik uporablja pod mašnim plaščem pri bogoslužju, širše štole pa si nadene čez albo. Štole in maniplji se razlikujejo tudi po zaključkih, dandanes sestre izdelujejo štole z ravnim zaključkom, ki ga lahko olepšamo tudi s franžami oz. resicami, nekoč pa so imeli štole in maniplji različno oblikovane zaključke, od ravnih, trapezasto zasnovanih, lopatastih in kvadratnih.

Slika 16: Primer lopatasto oblikovanega konca štole iz Hoč
(Vir: Avtor naloge, marec 2021)

¹⁰ Simoniti, M. 1979, str. 26

10.3. Materiali

Materiali variirajo od muzealije, ki jo preučujemo. Starejši primerki, sploh mašni kompleti iz baroka, so bili izdelani iz svilenega blaga različnih vrst – pojavlja se zlat ali srebrn brokat, pa živobarven brokat s cvetličnim vzorcem, saten (večinoma za podlogo), damast, črni žamet na plašču zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor, novejši primerki iz 20. in 21. stoletja pa so iz mešanice vlaken in tudi metaliziranih niti – primer je modro-zlat Marijin plašč iz Razvanja, kjer je blago stkano iz mešanih vlaken in metaliziranih niti v zlati barvi.

10.4. Vezene in vzorci

Starejši kosi liturgičnih oblačil so večinoma izvezeni s svileno in kovinsko nitjo, pojavljajo pa se tudi taki, ki jih krasi volnena vezenina. Novejši plašči iz Razvanja in Hoč, ki jih datiramo v konec 20. in 21. stoletje, so v večini strojno izdelani, kar pomeni, da je tudi vezenina izdelana z vezilnim strojem. Ornamentika se je tudi skozi čas spreminjala in abstrahirala oz. postajala vse preprostejša.

Vzorci, ki so ji vezilje izvezle, so bili različni, a vsi z globljo simboliko in pomenom. Če izpostavim samo nekaj primerov:

1. Mašni plašč grofice Elisabete von Breuner, ki je bil podarjen Cerkvi sv. Frančiška Ksaverija v Radmirju, je izdelan iz črnega satena in izvezen s srebrno kovinsko nitjo. Nosi simbole, kot so križ z ogrinjalom, ki ga lahko interpretiramo kot trpljenje, večjo smrtoglavca, ki opozarja na smrt, pa trnje kot znak trpljenja in bršljan kot znamenje nesmrtnosti v Kristusu¹¹. Vzorci, ki so ji vezilje izvezle, so bili različni, a vsi z globljo simboliko in

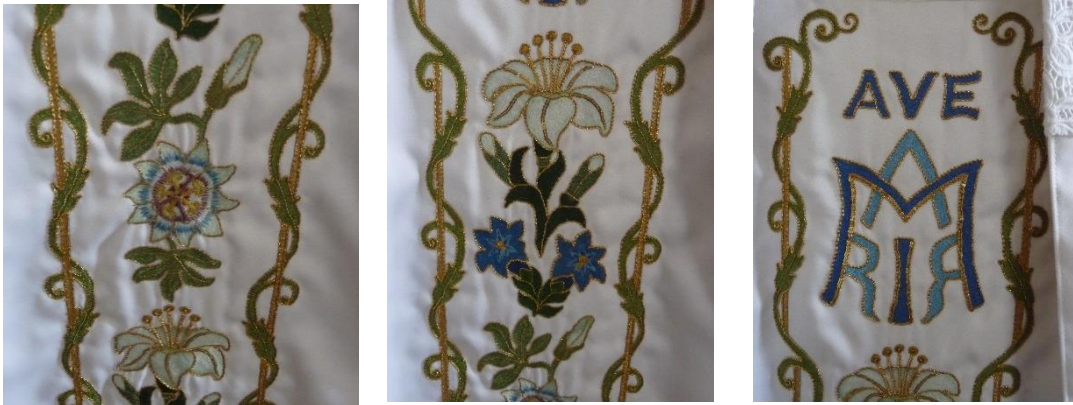

Slika 17: Pogrebna kazula iz Radmirja, dar grofice von Breuner
(Vir: Radmirska zakladnica. [Online]. 2021)

pomenom. Če izpostavim samo nekaj primerov:

¹¹ Catholic News Agency. *Holy and ivy*. [Citirano dne 18. 2. 2021]. Dostopno na: <<https://www.catholicnewsagency.com/resources/advent/customs-and-traditions/holly-and-ivy>>.

2. Mašni plašč sester reda sv. Frančiška Kristusa Kralja nosi motive lilij, ki predstavljajo zveličanje in čistost (Germ, 2002, str. 71), pasijonke, ki simbolizira Kristusovo trpljenje (10 cvetnih listov za 10 apostolov brez Petra in Jude Iškarijota, 5 prašnikov za pet povzročenih ran, 3 deli pestiča kot trije žebliji, izrastki, ki tvorijo venec, pa simbolizirajo trnovo krono), in encijana, ki predstavlja slovenske planine; pojavlja se tudi Marijin monogram, ki tvori rek *Ave Maria* (Zdrava Marija) in bordura iz vitic.

Slika 18: Motivi iz mašnega plašča
(Vir: Avtor naloge, februar 2021)

3. Zlata kazula iz zbirke liturgičnega tekstila Kapiteljske cerkve Novo mesto je nastala nekje v začetku 20. stoletja v dunajski tovarni Tellingner et Hassinger. Narejena je iz zlatega brokata, ki je prepreden s figuralnimi motivi. Na sprednji strani rumeni trakovi delijo polje na troje, v sredini je upodobljena sedeča Devica z detetom, v rokah drži žezlo, pojavlja se tudi napis *Mater salvatoris* (mati Odrešenikova). Obdajajo jo muzicirajoči angeli. Na zadnji strani je s trakovi oblikovan latinski križ, v katerem so upodobljeni motivi Marije pri grobu, angeli in Sveta Trojica, okrog križa se spet pojavljajo muzicirajoči angeli. Na zgornjem delu hrbta so upodobljeni kerubi, na spodnjem delu pa v nebo ozirajoči se apostoli. (Dolinar, 1993, str. 132)

Slika 19: Zlata kazula iz Novega mesta
(Vir: Dolinar, 1993, str. 132)

4. Mašni plašč s podobo križanega iz Narodnega muzeja Slovenije je nastal v 17. stoletju. Izdelan je iz svilenega črnega damasta, na hrbtni strani je okrašen s čezhrbno vezenino križanja v križu. Poleg Križanega in angelov, ki zbirajo sveto kri v kelihe, se pojavlja tudi Marija Magdalena ob vznožju križa. Figuraliko dopolnjujejo tudi stilizirane podobe deteljic in tulipanov v črni vezenini. (Šuštarich, 2013, inv. št. 74)

Slika 20: Mašni plašč s križanim
(Vir: Šuštarich, 2013, inv. št. 74)

5. Pisan mašni plašč iz kataloga Mestnega muzeja Ljubljana datiramo v konec 18. stoletja. Izdelan je iz polsvilenega atlasa in tafta in kovinskimi nitmi. Plašč izpostavljam kot reprezentativen primer kazul, ki so nastale kot krpanke. To je močno razvidno v porti, ki je iz rdečega blaga, večina kazule pa iz cvetličastega belega blaga, pokritega s cvetličnimi motivi z oranžnimi cvetovi. (Ferle, 2020, str. 148–149)

Slika 21: Mašni plašč Mestnega muzeja Ljubljana
(Vir: Mestni muzej Ljubljana. [Online]. 2021)

6. Mašni plašč depojske zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor. Izdelan je v obliki Bassgeigenkassel na svetli podlagi, ki omogoča vezenje v križnem vrodu. Vzdolž robov plašča se bohotijo izvezene girlande rožnatih vrtnic in modrega ter vijoličnega slaka. Na prsne predelu se nahaja trnjeva krona z znakom IHS, na zadnji strani pa je izvezen latinski leseni križ, ki ga ovija bršljan.

Slika 22: Kazula 7277
konec 19. stoletja, aida platno, vezenina v
križnem vrodu
(Vir: Maja Hren Brvar. Pokrajinski muzej
Maribor, pridobljeno marca 2021)

11. ZNAMENITI PRIMERI MAŠNIH OBLAČIL

V tem poglavju obravnavam večinoma mašne plašče, saj so ti najbolj reprezentativni, čeprav se v Radmirski zakladnici pojavljajo tudi celotne mašne garniture. Pri teh mašnih oblačilih je pomembna simbolika vsebine, ki predstavlja naročnike oz. darovalce. Vsi so nosilci pomembnih zgodb, zanimivih provinien in pomenov za ljudi. Mašni plašči, ki jih bom predstavil, so rdeč in moder Hasanov plašč iz Narodnega muzeja in Pokrajinskega muzeja v Kočevju, Gabrška kazula in mašni plašči, ki so jih podarile različne evropske monarhije Cerkvi sv. Frančiška Ksaverija v Radmirju.

11.1. Hasanovi kazuli

Slika 23: Rdeči Hasanov plašč
Narodni muzej Slovenije, ok. 1655
(Vir: Narodni muzej Slovenije. [Online]. 2021)

Slika 24: Modra Hasanova kazula
Pokrajinski muzej Kočevje, 17. stoletje
(Vir: Pokrajinski muzej Kočevje. [Online]. 2021)

Znameniti kazuli, imenovani tudi Hasanova plašča, sta v lasti Narodnega muzeja Slovenije – rdeča kazula – in Pokrajinskega muzeja Kočevje – modra kazula. Domnevno je nastal iz plašča bosanskega berlebeha Hasana paše Predojevića, ki ga je krščanska vojska premagala 22. junija 1593 v bitki pri Sisku na dan sv. Ahaca. Iz pašinih oblačil naj bi nastali obe omenjeni kazuli. Poleg so iz ostankov blaga sešili še manipelj, ki pripada rdečemu mašnemu plašču, in mašno garnituro, ki pripada modremu plašču.

Obe kazuli imata baročno obliko s spredaj poudarjeno porto. Rdeča kazula je sešita iz svilnatega brokata v intenzivni rdeči barvi, v katero so stkani motivi granatnega jabolka in artičoke. Porta je poudarjena z zlatimi porticami. Modra kazula je sešita iz modrega svilenega blaga, ki so ga okrasili z zlatimi, srebrnimi ter z zlatom prevlečenimi bakrenimi nitmi. Pri modri kazuli je porta poudarjena z vijugama, ki se prepletata s cveticami, celotna kazula je prekrita z gostim vzorcem žitnega klasja in obrobljena z zlatim trakom.

Rdeči mašni plašč je bil v uporabi vsako leto na dan sv. Ahaca, 22. junija. Leta 1909 so kazulo umaknili iz rabe, saj so na ta dan začeli slaviti svetnika Pavlina iz Nole, čigar reprezentančna barva je bela. Leta 1931 so mašni plašč podarili Narodnemu muzeju.

Pojavlja se tudi vprašanje o izvoru obeh mašnih plaščev. Šuštariceva meni, da gre pri ljubljanskem plašču za italijanski brokat, verjetno florentinskega izvora. Če primerjamo oba plašča med seboj, vidimo, da si tudi v oblikovnem smislu nista podobna. Pri ljubljanski kazuli gre za značilen kolorit in razporejenost motivov v medaljone, ki jo je moč zaslediti v italijanskih vzorcih blaga, pri kočevski kazuli pa nas na kasnejši izvor opozarjajo drobni vzorci klasja, ki je razporejeno čez celotno površino kazule in se je uporabljalo za moška posvetna oblačila. Tudi nit in motiv vezenine sodita v 17. stoletje. (Šuštaric, 2013)

11.2. Gabrška kazula

Po opravljenem intervjuju z muzejskim tehnikom Muzeja krščanstva na Slovenskem sem spoznal tudi t. i. Gabrško kazulo. Ta je nastala v 17. stoletju. Gre za mašni plašč, ki je domnevno nastal iz blaga senožeške princese Srebrne. Ta bi se naj po 7 letih vrnila iz turškega ujetništva in spoznala, da so jo prebivalci zatajili. Zvečer naj bi dolgo molila v cerkvi, nato pa pustila bogato izvezeno oblačilo in turški denar. Iz tega oblačila naj bi nastal gabrški mašni plašč in pripadajoč tekstil.

Mašni plašč je stkan iz belega svilenega brokata, ki ga krasi vezenina v srebrni niti. Po obliki ga umeščamo v barok, saj gre za obliko gosli in basa. Sprednji del je okrašen s porto, ki jo krasi vezenina križcev, plašč pa obroblja srebrna čipka.

Slika 25: Gabrška kazula
(Vir: Muzej krščanstva na Slovenskem. [Online]. 2021)

11.3. Mašne garniture iz Radmirske zakladnice

Cerkev sv. Frančiška Ksaverija se nahaja v Radmirju in spada med poznane romarske cerkve pri nas. Zgradili so jo leta 1721 in jo posvetili svetniku sv. Frančišku Ksaveriju. Zanja so hitro izvedele številne plemiške družine in sem so romali kot priprošnja k Bogu. Tudi cerkvi so dajali v dar bogata darila, ki so bila namenjena bogoslužju – patena, kelih in mašna oblačila. Vsa mašna oblačila so bila v uporabi v tej cerkvi; v času Marije Terezije so jih odnesli na Dunaj, kjer so jih strokovno pregledali. Med drugo svetovno vojno pa so jih skrili pred nacisti. Dobro ohranjena zbirka je na ogled v zakristiji cerkve. V zbirki hranijo 38 kosov, ki so razstavljeni, in še nekaj posameznih kosov, ki jih hranijo v omarah, saj imajo omejen prostor.

Med mašnimi plašči, ki so na ogled, lahko zasledimo darove cesarice Marije Terezije (darovala je rumeno mašno garnituro s čudovito svileno cvetlično vezenino), poljske kraljice Marije Jožefe iz 24-karatnega zlata, s francoskega dvora je prišla mašna garnitura Marije Jožefe Saške, matere Ludvika XVI., ki vsebuje 3 levitske tunike, 3 pluvijale in eno kazulo, družina Attems je darovala črno pogrebno kazulo, prav tako tudi grofica Elizabeta von Breuner. (RadioPrvi. [Online]. 2021 in Simoniti, 1979, str. 26–30.)

Slika 26: Mašna garnitura Francoski dvor, svila in 22-karatno zlato. Celoten komplet tehta 95 kilogramov (Vir: RadioPrvi. [Online]. 2021)

Slika 27: Mašni komplet Dar cesarice Marije Terezije v rumeni svili s cvetlično vezenino in prepletajočima trakovima. (Vir: RadioPrvi. [Online]. 2021)

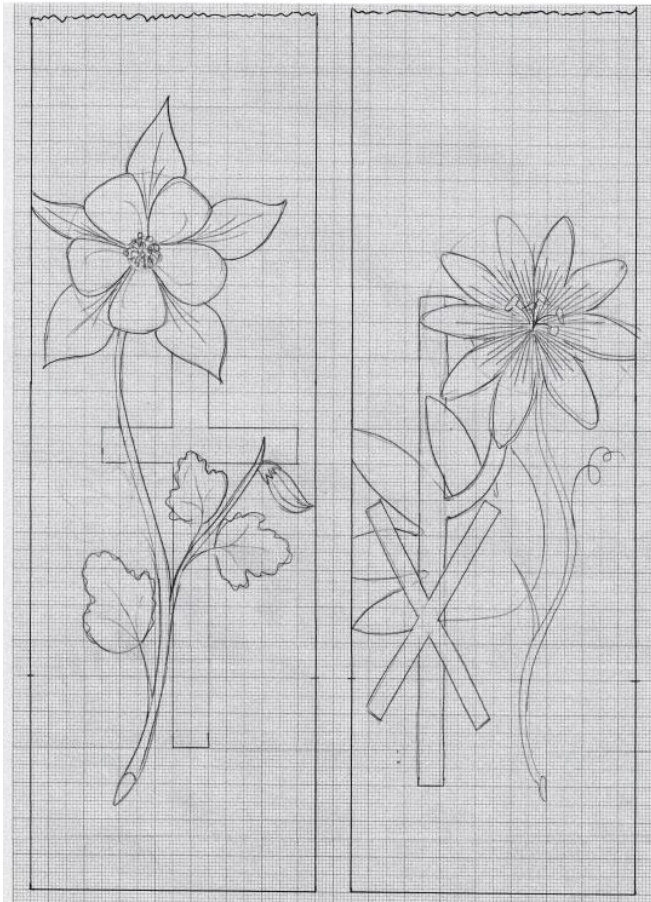

Slika 28: Mašni plašč Marije Jožefe (Vir: RadioPrvi. [Online]. 2021)

12. IZDELAVA ŠTOLE

Kot praktično metodo sem izbral izdelavo mašniške štole, ki jo duhovnik namesti nad albo. Za izdelavo sem se odločil, da poglobim svoje pridobljeno vezenje iz osnovne šole in se spoprimem tudi z zahtevnejšimi tehnikami, kot sta slikarski vbod in vezenje z metalizirano prejo.

Prvi korak je bilo iskanje navdiha, ki sem ga našel v Germovi knjigi Simbolika cvetja, zamislil sem si štolo z ravnimi konci, ki bi bila primerna za vsakodnevno bogoslužje. Kot glavna motiva sem si izbral orlico in pasijonko, dve cvetlici, ki imata močno povezavo s krščanstvom. Germ navaja, da je orlica simbol svetega duha (latinsko ime je *columbina* oz. *columba* in pomeni golob oz. golobica). (Germ, 2002, str. 24) V pogovoru s sestro Gizelo sem izvedel tudi za simbolični pomen pasijonke, že samo ime namiguje na pasijon oz. križev pot, celoten cvet pa je poln simbolike – 10 cvetnih listov simbolizira 10 apostolov, brez sv. Petra in Jude Iškarijota, 5 prašnikov simbolizira 5 ran na Kristusovem telesu (dve na rokah, dve na nogah in ena zaradi prebodene trupa), trije prašniki simbolizirajo 3 žeblje, s katerimi so Kristusa pribili na križ in venec preobraženih cvetnih listov predstavlja trnjevo krono, s katero so Kristusa okronali. Kot dopolnilo cvetnim motivom sem dodal še hristogram, kot simbol imena Jezusa Kristusa in latinski križ.

*Slika 29: Načrt za vezenino na štoli
(Vir: Avtor naloge, marec 2021)*

Ko sem si izbral motiva, sem naredil nekaj skic in nato izdelal načrt na milimetrski papir, ki sem ga pripravil po napotkih mentorjev. S tako narejenim načrtom sem obiskal sestri Gizelo in Brigito v vezilnici, kjer sta mi svetovali pri izbiri barve blaga in mi dali napotke in material za delo. Z vezenjem sem začel konec februarja in temu namenil vsak prosti trenutek. Celoten motiv pasijonke sem izvezel s slikarskim vbodom, okrasil s pozlačeno prejo, ki sem jo previdno našil po obrobi. Sledilo je še našivanje hristograma z zlato prejo, pri tem sem ročni okvir za vezenje zamenjal s takim, ki ga je moč pritrditi na mizo in omogoča dvoročno vezenje. Prejo sem polagal eno poleg druge in vsako vrsto utrdil s prečnimi šivi v tanjši zlati niti, ki so bili razmaknjeni nekaj milimetrov.

Zaradi zahtevnosti in dolgotrajnega procesa sta mi sestri Gizela in Brigita pomagali pri vezenju. Drugi del štole je sestra Brigita stamburirala na posebnem tamburirnem stroju, ki je zelo uporaben pri zapolnjevanju velikih površin. Stroj je starina in izjemno cenjen, saj jih danes skoraj več ni za kupiti. Zapolnjevanje omogoča vozličasti vbod, s katerim krožno zapolnjujemo motiv. Izvezeni motiv sem obrobil s pozlačeno prejo.

V zadnji fazi sem s pomočjo sester iz vezilnice konca štole tudi sešil skupaj, jim dodal podlogo in resice. Na koncu sem štole še previdno polikal in tako je bila izdelava končana

12.1. Tehnike

Pri vezenju sem se osredotočil na dve tehniki – slikarski vbod in našivanje niti. Slikarski vbod je izjemno primeren za izpolnjevanje večjih površin. Pri tem površino razdelimo na vzporedna polja, ki jih zapolnjujemo z izmenjujocimi se dolgimi in kratkimi vbodi. Taka tehnika omogoča senčenje in izdelavo podrobnosti. Našivanje niti je primerno za okraševanje izvezenega motiva ali kot nadomestilo polnilnih vbodov. Zanj lahko uporabimo navadno prejo, jaz pa sem se odločil za uporabo večnitne pozlačene preje in tanjše metalizirane niti v podobnem barvnem odtenku. Pri orlici sem sredino, torej del s prašniki in pestičem, okrasil tudi z drobnimi biserčki v zlati barvi, ki so povzdignili izgled in dodali novo teksturo.

*Slika 30: Našivanje zlate niti na blago z vezenino
(Vir: Avtor naloge, marec 2021)*

13. REZULTATI IN RAZPRAVA

Pred pisanjem sem si zadal različne cilje, ki sem jih poskušal doseči. Na obiskih institucij, povezanih s hranjenjem in izdelavo mašnih oblačil, sem izvedel, kolikor so dopuščale trenutne okoliščine. Obisk Pokrajinskega muzeja Maribor mi je omogočil velik vpogled v raziskovanje, hranjenje in identificiranje mašnih oblačil, v načrtu sem imel še obisk Radmirske zakladnice in Muzeja krščanstva na Slovenskem ter cerkvene zbirke mašnih oblačil Svete Trojice v Slovenskih goricah, a obiskov (žal) nisem mogel izvesti. V pomoč mi je prišlo napisano kataložno gradivo omenjenih institucij, spletne strani z bogatimi opisi in slikovnim gradivom ter uslužbenci, ki so na moja vprašanja z veseljem odgovorili tudi preko elektronske pošte.

Obiskati pa sem uspel vezilnico Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, kjer sem pridobil veliko ustreznih informacij, material za delo, strokovno pomoč sester in gradivo, ki ni bilo dostopno v Univerzitetni knjižnici. Izvedel sem tudi raziskovalni intervju s kustodinjo zbirke liturgičnega tekstila v Pokrajinskem muzeju Maribor, Majo Hren Brvar in katehtinjo Nadžupnije Sv. Jurij Hoče, ki mi je razkazala mašni tekstil cerkva v Hočah in Razvanju in odgovorila na moja vprašanja.

Poleg terenske metode pa sem si zadal izdelati mašniško štolo. Cilj sem dosegel in štolo sem končal s pomočjo sester v vezilnici, ki sta me vodili skozi postopek izdelave in mi nudili strokovno in tehnično pomoč.

Pregled literature sem začel že v mesecu septembru, takrat sem tudi fotografiral določene dele čitalniškega gradiva, kar je omogočilo lažje delo ob zaprtju knjižnice. Ob pregledu sem ugotovil, da večino gradiva, ki je dostopno na področju slovenske liturgike, izhaja iz knjige Janeza Flisa Umetnost v bogočastni službi, dela Liturgična oblačila samostana Svete Trojice v Slovenskih goricah, Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu in Mašni plašči 17. in 18. stoletja na Slovenskem pa vsaj delno povzemajo izsledke Flisa.

14. SKLEPI

Katoliška liturgična oblačila na Slovenskem so bila večinoma pod avstrijskim vplivom, vpliv pa so širili tudi Italijani. Kljub temu so se slovenski paramenti izoblikovali v unikatne celote in še danes krasijo katoliško vero, kot del naše kulture.

Vse do danes se je ohranil velik delež liturgičnih oblačil, mnoga so še vedno v uporabi, zato so za raziskovalce manj dostopna, tista mašna oblačila, ki pa jih hranimo v muzejih, so še vedno odličen vir preučevanja, saj ponujajo možnost bogate interpretacije ikonografije motivike, oblikovnih značilnosti samih paramentov in nudijo navdih za nastanek novih. Zato potrjujem svojo prvo hipotezo, da so liturgična oblačila še vedno bogat vir za raziskovalce.

Ovrgel bi drugo in tretjo hipotezo. Razloga za takšno odločitev sta predvsem, da še danes veljajo enaka prepričanja in načela, kot so veljala pred 113 leti v sklopu pomena in simbolike liturgičnih oblačil ter pomena liturgičnih barv. Tretjo hipotezo sem ovrgel, saj v večji meri ne drži, iz uporabe so šli namreč le naročniki oz. maniplji.

Četrto hipotezo sem potrdil. Ob pogovoru s sestro Gizelo, ki se vsak dan srečuje s procesom izdelovanja mašnih oblačil, sem spoznal, da se je nekdanji kanon, ki je zapovedoval surovinsko sestavo mašnih oblačil, spremenil. Svilo kot blago so opustili, saj je izjemno drago in skoraj nedostopno, prav tako so omilili izbor barv, ki se pojavljajo na mašnih oblačilih, tako da

srečujemo tudi modro, rožnato, oranžno in rumeno barvo. Prav tako se je sprostito pravilo o rabi le enega odtenka barve v povezavi z zlato oz. srebrno barvo na parament.

Tudi peto hipotezo sem potrdil. Ob preučevanju katalogov in opisov mašnih oblačil sem spoznal, da ima motivika izjemen pomen na razumevanje vere, saj s svojo bogato ikonografijo razlaga cerkveni nauk. Že same barve imajo svoj, edinstven pomen, v kombinaciji z različnimi motivi pa se ta še bolj poglobi.

15. ZAKLJUČEK

Raziskovanje področja katoliških liturgičnih oblačil na Slovenskem je izjemno zanimivo, ponuja veliko količino zanimivih podatkov, hkrati pa raziskovalca povede v nove, morda neraziskane vode. Ko sem raziskoval simboliko motivov na mašnih oblačilih, sem spoznal, da veliko že vem, hkrati pa sem skozi proces raziskovanja razširil svoje znanje ikonografije, kar mi bo zagotovo prišlo v pomoč pri študiju. Skozi praktično in terensko delo sem spoznaval nova, še ne usvojena področja, kulturo svojega kraja in tudi kulturo, v kateri živimo Slovenci. Šele ko se začnemo poglobljati v pomen liturgike, spoznamo, kako zares globok pomen imajo nam enostavno površinski motivi, ki jih spoznavamo skoraj vsak dan. Tudi izdelava štole mi je prinesla novo občudovanje ljudi, ki svoj čas posvečajo ročni izdelavi, saj sem s tem tudi sam ugotovil, kako dolgotrajen in zahteven proces je to.

Raziskovanje liturgičnih oblačil in njihove simbolike mi je odprlo tudi nova vrata v svet katoliške ikonografije, ki pa se pojavlja tako v likovni obrti, povezani z bogoslužjem, kot tudi v arhitekturi, kiparstvu in slikarstvu z bogoslužno vsebino, kar bo zagotovo predmet mojega nadaljnjega raziskovanja med študijem.

16. DRUŽBENA ODGOVORNOST

Skozi svojo raziskovalno nalogo sem pripomogel k družbeni odgovornosti tako, da skozi predstavitev svoje tematike ozaveštam posameznika o preteklosti in umetnosti. Pri pisanju svoje raziskovalne naloge sem upošteval tudi načelo etičnega obnašanja in transparentnosti in tako predstavil teoretično znanje in empirične izsledke na celovit, pošten in pravičen način, kar sem zagotovil tudi z navedbo virov, iz katerih sem povzemal snov. Upošteval sem tudi svoj vpliv na okolje in družbo ter se tako poskušal približati bralcu, na način, ki ni nerazumljiv, ampak jasen.

PRILOGE

Priloga 1: Intervju z gospo sestro Gizelo Knez iz vezilnice Šolskih sester v Mariboru

1. Od kdaj se ukvarjate z vezenjem v tej vezilnici? Koliko sester veze tukaj?

Red Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja je na pobudo škofa Antona Martina Slomška nastal v Mariboru. 15. oktobra 1864 so prišle prve štiri sestre iz Gradca v Maribor in prevzele od Društva katoliških žena Zavod za zapuščene otroke, predvsem deklice. Kmalu je število otrok zelo naraslo, da so pričele z osnovno šolo in na željo škofa Slomška, ki jo je kmalu pred smrtjo izrazil svojemu najožjemu sodelavcu, kanoniku Francu Kosarju, tudi z vezilstvom. Želja škofa Slomška je bila, da bi sestre izdelovale liturgična oblačila predvsem za revne župnije. Danes v vezilnici delujejo še tri sestre – upokojena s. Mirjana in sestri Gizela in Brigita.

2. Katere paramente izdelujete, kdo so naročniki?

Sestre izdelujemo mašne prtičke – korporal, porifikatorij, lavaba, pala, oltarne prte in mašne plašče ter štole. Naročniki so predvsem novomašniki, ki jim posvečamo veliko pozornost, pa razne župnije in duhovniki, velika naročnika sta tudi Ljubljanska in Mariborska nadškofija.

3. Ali se je norma o določenih vrstah blaga (npr. samo iz svile) kaj spustila? Lahko uporabljate tudi druge materiale (npr. lan, bombaž, mešanice)?

Norma se je od nekoč močno spremenila, vezilje nismo vezane več na izključno svileno blago. Uporabljajo se razne mešanice bombaža, svile in umetnih vlaken. Lan opuščamo, saj je precej težak za vzdrževanje, ker se močno mečka in guba. Čisto svileno blago uporabljamo le ob posebnih priložnostih in pri restavriranju. Razlogov za tako rabo je več – mešano blago je cenejše, se lažje vzdržuje in počasneje razpada, čisto svileno blago pa je precej dražje, pogostokrat izgubi sijaj in se hitro obrabi, hkrati pa ga zaradi omejenosti tržišča z blagom v Sloveniji skoraj ni mogoče pridobiti.

4. Se je motivika, upodobljena na paramentih, spremenila v primerjavi od baroka naprej?

Motivika se ni veliko spremenila, še vedno so v uporabi evharistični motivi (vino in kelih, žitno klasje in kruh, hostije, ribe ...), motivi Svetega Duha in binkošti (golob, plameni), pa svetniki in njihovi atributi, angeli, monograma Marije in Kristusa (IHS in XP – kristogram) idr., a moram izpostaviti, da nismo več vezane na strogo realističnost, ampak se le-ta meša s poenostavljenimi oz. abstrahiranimi motivi, ki velikokrat spominjajo na vitraje (predvsem Kregarjevi in od ge. Judite Karba).

5. Ali se Vam zdi, da verniki posvečajo posebno pozornost tem oblačilom?

Zagotovo se zavzamejo pri maši, organizirane pa so bile tudi množično obiskane razstave o delu Staneta Kregarja in Helene Kottler Vurnik, ki sta močno vplivala na razvoj liturgičnih oblačil v Sloveniji.

6. Menite, da je pomen posameznega oblačila enak, kot je bil nekoč?

Morda se je pomen malce spremenil, še vedno pa velja, da so katoliška liturgična oblačila pomensko enaka starejšim primerkom.

7. Kako pa je z liturgičnimi barvami? Se Vam zdi, da verniki poznajo pomen liturgičnih barv?

Da, velikokrat se o tem govori, ko govorimo o liturgičnih oblačilih. Verniki se vsakodnevno srečujejo z liturgičnimi barvami bodisi pri bogoslužju bodisi pri pogrebih.

8. Ali v vezilnici tudi popravljate liturgična oblačila? Če da, katera največ in na kakšen način?

Seveda, tudi popravljamo jih. Največkrat se pri nas znajdejo oblačila iz fondov katere župnije, da jim vdahnemo prvotni sijaj. Mnogokrat pošijemo in pretamburiramo vezenino, ki se je morda odrgnila in razcefrala, včasih pa moramo celotno tkanino mašnega plašča zamenjati in vezenine aplikativno priti nazaj na novo blago. Zgodilo se nam je tudi že, da smo iz starih oblačil izdelali nova – npr. iz prtička mitro ali pa iz štol porto za mašni plašč.

9. Katere tehnike (in vbode) in pripomočke uporabljate pri vezenju?

Ker so površine motivov, ki jih vezemo velikokrat, velike, se poslužujemo starinskega tamburirnega stroja, ki ga upravlja s. Brigita. Najprej blago pošije, da ga učvrsti in pripne na kotenino oz. trdilo. Nekatero detajle dodajam tudi sama ročno s slikarskim vbodom, pri katerem všivam svileno nit eno pri drugi in pazim, da delam različno velike šive. Motive velikokrat obšijem z zlato nitjo (uporabljamo frise, brillantin, kordonet in ploščice oz. bleščice) z različnimi tehnikami, tanjše niti šivam v tkanino, debelejše niti in frize pa polagam in prešijem s tanjšo zlato nitko. Pri delu poleg stroja uporabljamo še šivanke raznih velikosti, stojala za vezenje, škarje, pauss papir in pripomočke za prenašanje vzorcev, blago in svilene ter zlate niti.

10. Zasledil sem, da ste izvezli že paramente po predlogah Staneta Kregarja. Vezete tudi po predlogah drugih avtorjev?

Tako je, delamo po Kregarjevih predlogah, uporabljamo pa tudi predloge, ki jih zriše s. Mirjana sama, predloge samih duhovnikov (če so umetniško nadarjeni), ge. Judite Karba, Čemažarja in zakoncev Vurnik.

Priloga 2: Intervju z gospo Majo Hren Brvar, kustodinjo zbirke liturgičnega tekstila v Pokrajinskem muzeju Maribor

1. Kakšen je pomen liturgičnih paramentov in ali se razlikuje od preteklosti?

V krščanskem bogoslužju poznamo različne predmete, s pomočjo katerih opravljamo bogoslužna opravila. Liturgična oblačila sodijo k bogoslužnim predmetom, ki izražajo dostojanstvo različnih služb in lepoto svetih opravil. Oblačila, ki so bila namenjena bogoslužju, so poznali že stari Egipčani. V prvih stoletjih krščanstva niso uporabljali posebnega liturgičnega oblačila, temveč so bili odeti v običajna, a praznična oblačila. Ko je v 4. stoletju krščanstvo dobilo svobodo in so se posledično razvili cerkveni obredi, so začeli nositi oblačila, ki so bila podobna slovesni obleki rimskih senatorjev. V 6. in 7. stoletju se je oblačilo začelo razlikovati od vsakdanjih oblačil. Tako je postopoma nastal mašni plašč ali kazula.

Mašni plašč se je razvil iz rimskega ogrinjala, ki so ga stari Rimljani nosili čez spodnjo obleko (*paenula*). Ogrinjalo je bilo dolgo, široko ter okrog in okrog zaprto oblačilo, ki je duhovnika v celoti prekrivalo. Imenovali so ga *casula* (hišica), njegov pomen pa se je odražal v pojmu ljubezni, ki vse pokriva in presega vse kreposti. Takšen mašni plašč je bil v rabi do 12. stoletja. Kmalu so začeli plašče krasiti z bogatimi vezeninami, predvsem iz zlatih in srebrnih niti. Postal so zelo težki in posledično okorni. Zaradi praktičnosti so jih začeli postopoma krajšati in pristrigovati ob straneh. V 16. in 17. stoletju so jih spreminjali še bolj, v 18. stoletju pa so jih zožili v posebno obliko, ki je imela spredaj obliko gosli in zadaj obliko basa. Takšni mašni plašči so bili zelo priljubljeni. Uporabljali so jih tudi v 19. stoletju, čeprav so po mnenju mnogih simbolizirali izgubo duha in pomena cerkvene oprave. Za razliko od drugih držav pa je v Italiji mašni plašč ostajal dolg in mehak. Tako imenovana *rimška kazula* je bila od vrha navzdol povsod enako široka, pokrivala je ramena in visela v gubah. V 20. stoletju so se liturgiki začeli zavzemati za ponovno uporabo srednjeveških plaščev zvonaste oblike.

Vsak del liturgičnega oblačila ima svoj pomen. Ko si duhovnik obleče bogoslužna oblačila, z njimi namreč obleče tudi lastnosti in vrline čaščenega. Pred oblačenjem mašnih oblačil pa je duhovnik nekdanj tiho molil pomenljive prošnje. Med oblačenjem mašnega plašča je molil: *»Gospod, ki si rekel, moj jarem je sladak in breme moje lahko, stori, da ga morem tako nositi, da dosežem tvojo milost!« (Mt 11,30)*

Prvo oblačilo, ki si ga je duhovnik oblekel, imenujemo **amikt** ali oglavnica. Gre za štirikoten kos blaga, ki se vije okoli vratu, ramen in prsi. Njegov namen je, da prekrije civilno obleko. *»Postavi, Gospod, na mojo glavo čelado odrešenja. Pokrij moja ramena z milostjo Svetega Duha!« (Ef 6,17; 1 Tes 5,8)*

Alba je dolgo oblačilo, ki sega do gležnjev. Je bele barve, na koncu rokavov in pri gležnjih pa je lahko tudi okrašena s čipkami ali drugimi aplikacijami.

»Pobeli me, Gospod, in me očisti mojega greha (Ps 51, 4b), da bom s tistimi, ki so oprali svoja oblačila ter jih pobelili z Jagnjetovo krvjo, užival veselje nebes!« (Raz 7,14)

Cingulum oz. pas je vrv, s katero je prepasana alba. Na obeh koncih ima cofa.

»Izženi iz mojih obisti vse pregreške in me opaši, da bom daroval sveto daritev tebi, ki živiš in kraljuješ vekomaj!«

Štola je dolg trak, narejen iz istega blaga in iste barve kot mašni plašč. Nosijo jo okoli vratu na različne načine, kar kaže na položaj nositelja v Cerkvi. Gre za insignijo duhovnika in diakona kot znamenje dostojanstva.

»Vrni mi, Gospod, oblačilo nesmrtnosti, ki sem ga izgubil ob grešnem prestopku prvih staršev. Čeprav v tem okrasju nevreden pristopam k tvoji najsvetejši službi, te prosim, naj se v tem oblačilu veselim pri tebi na veke.«

Manipel oz. naročnik je krajši trak, ki se je nekdanj nosil na levi roki in je predstavljal pripomoček, s katerim si je mašnik brisal pot s čela. V 12. stoletju je izgubil prvotni namen, začeli so ga okraševati in krojiti iz istega blaga kot mašni plašč in štolo.

»Gospod, naj z jokom srca v potrpljenju nosim ta snopič, da ga bom z vriskanjem prinesel pred tebe in prejel delež s pravičnimi.« (prim. Ps 126,5–6)

Dalmatika je oblačilo diakonov in subdiakonov. Izhaja iz rimske tunike, njeno ime pa iz Dalmacije, kjer je bila vsakdanje oblačilo. Ima krajše rokave, ki z razprostrtimi rokami tvorijo podobo križa, in nakazuje mistični pomen trpljenja.

Pluvial je polkrožne oblike z odprtino za glavo. Pod vratom je pripet. Od mašnega plašča se razlikuje v sprednjem delu, ki ni zašit skupaj. Uporablja se pri zunanjih obredjih, na procesijah.

Poleg liturgičnih oblačil pa pri bogoslužnem obredu velja omeniti še paramente, ki prav tako simbolizirajo mistiko svetega opravila. Štirikotni trd prtiček z izbrano simboliko, s katerim pokrivajo kelih med mašo, imenujemo **pala**. Običajno je velik 12 x 12 cm. **Bursa** oz. mošnjček je hranilo za zložen telesnik. V srednjem veku so v bursah hranili in nosili na potovanje svete predmete ali relikvije svetnikov. **Velum** je širok mehak kvadratni prtič, ob robu pogosto okrašen z resami. Skupaj s palo pokriva kelih. Poznamo še velum za subdijakona, za blagoslov in za ciborij. **Bandero** se uporablja pri cerkvenih slovesnostih. Gre za zastavo na drogu iz svilenega damasta.

Vseh paramentov, ki so se nekdanj uporabljali pri bogoslužnih opravilih, danes ne uporabljajo več. Iz rabe je šel manipel. Tudi mašnih oblačil v črni barvi ne uporabljajo tako pogosto, raje se poslužujejo vijolične barve, ki lahko tudi nadomesti črno (pogrebi).

2. Katera motivika prevladuje, kakšen je njen simbolni pomen?

Najpogostejši motivi so povezani s krščansko simboliko, simboličnimi podobami iz sveta favne in flore ter značilno motiviko simbolnih cvetlic, ki so povezani z življenjem mučencev, svetnikov in Marije (lilija, vrtnica, palmovi listi). Omeniti velja pogost motiv granatnega jabolka, ki simbolizira ljubezen in trd boj za večno življenje. Pogost motiv je tudi žitno klasje. Seveda se je tekom stoletij simbolika spreminjala. Veliko motivov za mašna oblačila sta naslikala arhitekt Ivan Vurnik (1884–1971) in slikar Stane Kregar (1905–1973).

3. Katere materiale so najpogosteje uporabljale vezilje?

Za liturgična oblačila je bila že od začetka bogoslužja značilna uporaba dragocenih materialov. Simbolizirali so moč, lepoto in bogastvo. Kristjani so cerkev označevali kot Kristusovo nevesto, zato se je spodobilo nositi posebno in dragoceno liturgično oblačilo, ki povzdiguje spoštovanje do svetega opravila in ga prikazuje v najlepši luči. Govorimo o prestižnih tkaninah, kot so brokat, damast in žamet. Še dodatno so bile okrašene z bogatimi vezeninami iz svilenih niti. Pravo blago za sveta oblačila je bila svila. Lan simbolizira podobo Kristusa, ki je moral skozi trpljenje, kot lan, ki mora veliko prestat, da postane platno. Platnena sta bila lahko le alba in amikt. Mašni plašč, štola in manipel so po cerkveni zapovedi morali biti svileni, v revnejših cerkvah pa polsvileni. Že Rimljani so dragoceno izvezeno dolgo tkano progo prišli na oblačilo (*aufria*). Na liturgičnih oblačilih so vezene vzdolžne proge spredaj in zadaj, pogosto je proga na vrhu tudi počez, ki tvori obliko križa. V času rokokoja so bile v uporabi tudi oljne barve, s katerimi so slikali cvetlične motive in druge ornamente. Poleg dragocenih pa poznamo tudi plašče iz žime, slame in usnja.

Za pridobivanje dragocenih tkanin so uporabljali svileno prejo, ki so jo pridobivali iz kokonov sviloprejke. Iz niti s tkanjem nastane tkanina. Poznamo več tipov tkanin, odvisno od vezav (platnena vezava, keprova vezava, atlasova vezava). Iz svilenih niti pa nastane še veliko drugih različnih tipov tkanin, odvisno od njihovega tkanja:

- damast (tkan v atlasovi vezavi, vzorec je tkan v isti barvi kot osnova);
- brokat (bogata svilena tkanina, tkana z dodatnimi zlatimi ali srebrnimi votkovnimi nitmi);
- žamet (posebna tehnika tkanja s kratkimi in gostimi nitmi votka, tkanino delno ali popolnoma prekrijejo);
- lampas (tip svile, vzorec je izbočen in spominja na damast);
- šantung (tip svile, pri katerem sta votek in osnova iz dveh barv in se barvi prelivata).

V 17. in 18. stoletju so bili mašni plašči in paramenti dekorirani z vezeninami.

Pomembna središča vezenja so bili samostani, vezenine pa so izdelovale redovnice, včasih tudi plemkinje. Posluževali so se različnih tehnik. Najbolj priljubljena je bila tehnika aplikacije, motivika pa cvetlična. Popularni motivi so bili listje, trakasto okrasje in eksotično cvetje, kombinirano z vsakdanjimi motivi.

V vezeninah se je izražal religiozni značaj oblačila. Ornamentika je bila večinoma povzeta iz profane umetnosti (tapiserije, oblačila). Do konca srednjega veka so izginili figuralni motivi. Pojavijo se cvetlični ornament. Zibelke vzorcev so izvirale iz Italije. Iz 17. stoletja izvirajo t. i. knjige vzorcev. V 18. stoletju se vzorci razbohotijo v vsem svojem sijaju (barvitost, cvetlice, sadje, pokrajina ...). V 19. stoletju so bili vzorci bolj umirjeni, v prvi polovici 20. stoletja pa bolj geometrični in enostavni.

V sodobnem času mašnik prejme svoj prvi mašni plašč ob novi maši, na njem je upodobljen motiv, simbol ali napis, ki si ga novomašnik izbere sam.

V Sloveniji so šivalnice in vezilnice mašnih plaščev in paramentov le še v nekaterih samostanih: sestre sv. Križa v Mali Loki, sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja v Radovljici in v Mariboru (ga. Gizela Knez). Za vezenje poleg ročnega dela uporabljajo tudi tehniko tamburiranja, ukvarjajo pa se tudi z obnavljanjem vezenin.

4. Od kod ste pridobili ta mašna oblačila?

Leto 1903 štejemo za rojstno leto muzeja, zbirke današnjega muzeja pa so dedič treh muzejskih zbirk. Najstarejša je bila zbirka sakralne umetnosti, ki jo je hranil Škofijski muzej, ustanovljen leta 1896 s sinodo škofa Mihaela Napotnika. Druga je bila zbirka Muzejskega društva. Leta 1902 ustanovljeno Muzejsko društvo je že leto zatem odprlo svoj muzej za javnost. Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko, ki je bilo ustanovljeno leta 1903 pa je svoje zbirke odprlo za javnost leta 1909 v prostorih Narodnega doma.

Zbirka liturgičnih oblačil se je formirala iz predhodne zbirke sakralne umetnosti Škofijskega muzeja, nekateri sodobnejši predmeti pa so prišli v muzej z donacijami.

5. Iz katerega umetnostno-zgodovinskega obdobja datirajo vaši predmeti?

Najstarejši predmeti v zbirki liturgičnih oblačil izvirajo iz druge polovice 17. stoletja (obdobje baroka), najmlajši pa so iz 20. stoletja.

Priloga 3: Intervju z gospodom Markom Okornom, muzejskim tehnikom iz Muzeja krščanstva na Slovenskem v Stični

1. Koliko muzealij hranite v zbirki liturgičnih oblačil?

Muzej hrani bogat fond cerkvenega tekstila, ki šteje trenutno 984 muzealij. Med liturgična oblačila oz. dodatke uvrščamo: habit, kuta, kazula, pluvial, dalmatika, štola, manipel, bursa, pala, velum, bired, rokavice, čevlji, mitra, alba, roket, antependij, prt idr.

2. V katera umetnostno zgodovinska obdobja jih uvrščate?

Najstarejši primerki sodijo v čas baroka, t. j. 17. in 18. stoletje. Glavnina oblačil je iz 19. stoletja, ko so v umetnostnem snovanju, ki se odraža tudi v ornamentiki na liturgičnih oblačilih, oživiljali srednjeveške načine izdelave oz. vezenja. Prevladujejo pa primerki iz prehoda 19. v 20. stoletje, ko so izdelki že industrijski oz. strojno izdelani.

3. Kateri paramenti prevladujejo?

V zbirki hranimo največ prtov kot oltarna pregrinjala ali manjših, ki služijo liturgičnemu obredu.

4. Kateri je najpogostejši kroj pri mašnih plaščih?

Glede na starost kazul, mašnih plaščev, prevladuje t. i. rimska kazula. Od 12. stol. naprej se je kroj plaščev spreminjal glede na potrebe oz. možnost praktične uporabe. Tako so najstarejše zvonaste kazule začeli prirezovati in v 17. stol. se srečamo s plašči, ki pokrivajo rame, spodaj pa so jih zaokrožili. Imamo primere, ko je hrbtni del daljši, prednji del pa krajši, kar ni bil najbolj priljubljen kroj. Praviloma hrbtni del plašča krasi križ, ki je večkrat izvezen z ornamentami, napisi, monogramom.

5. Katere materiale zajemajo te muzealije?

Materiale za mašne plašče po namenu delimo na vidno zunanjo stran oz. lice, spodnjo podlogo in medvlogo. Za lice so bile v uporabi tkanine z razkošnim videzom, npr. svileni damast, brokat, žakard s svetlečimi nitkami, izbira materialov pa je bila v soodvisnosti od premožnosti naročnika. Sekundarni materiali na licu – izvezene (podložene) aplikacije, klasične okrasne vezenine in zaključne obrobe – so iz svetlečih kovinskih nitk, žičk (npr. kovinske čipke) in barvnih nitk. Očem skrite medvloge so iz težjih, neobdelanih materialov, ki pripomorejo h kompaktnosti plašča (npr. laneno platno). Spodnje podloge so iz cenejšega blaga, po navadi gre za različno tkan obarvan bombaž. Blago za podloge je bilo v preteklosti nemalokrat tudi povoskano kot zaščita pred umazanijo, saj je bilo pranje bogato okrašenih mašnih plaščev oteženo ali celo nemogoče. Enostavnejša liturgična oblačila, kot sta alba in roket, so iz belega platna, z belimi čipkami. V srednjem veku je bilo izrecno predpisano nošenje samostanskih oblačil iz neobdelane volne, kar je bilo za kožo izrazito dražeče in je vzpostavljalo vsakdanji element samostanske samodiscipline in spokornišva. Pozneje so pravila postala koži prijaznejša, kukola kot zunanje oblačilo pa je še vedno iz volnenega flisa, ki odlično ščiti pred mrazom.

6. Iz katerih virov ste pridobili liturgična oblačila in morda, če ima kakšen parament zanimivo provenienco?

Muzej krščanstva na Slovenskem je pridobil največ liturgičnih oblačil iz zapuščine Uršulink iz Škofje Loke in sester usmiljenk. Hranimo pa tudi tekstil iz Kozlevčarjeve, samostanske in šentjakobske zbirke.

7. Kako skrbite zanje?

Liturgična oblačila sodijo med zelo občutljive muzealije. Nepovratno jih lahko poškodujejo UV žarki, insekti, prisotnost prahu, neustrezna relativna vlaga v prostoru, temperaturna nihanja in celo kemični hlapi neustrezne pohištvene opreme. Vse naštetе dejavnike tveganja v muzeju nadzorujemo, kontinuirano izboljšujemo pogoje, hkrati pa se ves čas izobražujemo o najustreznejših standardih varovanja muzejskega tekstila. Konserviranje in restavriranje poškodovanih tkanin je zelo zahtevno in dolgotrajno, postopke pa izvajajo v specializiranih restavratorskih delavnicah.

8. Kateri motivi prevladujejo?

Najbogatejše vezenine so ohranjene na kazulah, pluvialih, dalmatikah in manjših kosih. Praviloma so lepše okrašeni hrbtni deli plaščev, saj vemo, da je bila do drugega vatikanskega koncila v rabi latinsko bogoslužje in je bil mašnik obrnjen s hrbtom proti ljudstvu. Tudi na liturgičnih oblačilih se pojavljajo tako profani kot nabožni motivi. Najpogosteje srečamo vegetabilni motiv v zelo razkošnih stiliziranih variantah, stilizirane živali (srnjad, ptice) in grbe mest. Posvetni motivi vključujejo: križ na hrbtni strani, kjer je na sredini izvezen Kristusov ali Marijin monogram, napise s citati iz evangelija, oljenko, ki simbolizira Kristusa kot luč sveta, jagnje kot Kristusovo žrtev, angele, kraljevsko/trnjevo krono, vinsko trto z grozdem in klasjem, grški črki alfa in omega, Srce Jezusovo in Marijino, Jezusa kot dobrega pastirja. Nekaj je primerov, ko hrbet krasijo aplikacije svetnika/mučenca, Kristusa ali Device Marije. V vezeninah se bohoti tudi druga krščanska simbolika (pelikan, riba, golob kot simbol Sv. Duha, palma, kelih s hostijo, monštranca).

9. Ima katero liturgično oblačilo zanimiv pomen? Hasanov plašč npr. simbolizira zmago krščanske vojske nad Turki.

Med zanimive muzealije štejemo Gabrški plašč iz 17. stoletja.

Po legendi iz prve polovice 16. stol. naj bi bil ta plašč izvezena orientalska tkanina, v katerega je bila oblečena senožeška princesa Srebrna. Ko se je po sedmih letih vrnila domov v Gabrče iz turškega ujetništva, jo je doma čakalo razočaranje: zatajil jo je njen zaročenec in vaščani, ostala je brez doma. Tisti večer je dolgo molila v cerkvi, zjutraj pa so našli pred oltarjem položen le njen bogato izvezen plašč in turški denar. Iz njenega plašča naj bi kasneje ukrojili gabrški mašni plašč in pripadajoč tekstil.

Priloga 4: Štola, izvezena s Kregarjevim motivom (Vir: Mašni plašč. [Online]. 2021)

VIRI IN LITERATURA

Knjižni viri

1. BAJT, Drago in KOCJAN-BARLE, Marta (ur.). *Splošni religijski leksikon*. Ljubljana: Modrijan, 2007. ISBN 978-961-241-183-1.
2. BONANDO, Wanda in NAVA, Marinella. *Vezenje: 285 risb in 114 barvnih in črnobelih fotografij, posameznih vbodov, modelov in pripomočkov*. [prevedla SAMIDE, Marjana]. Koper: Založba Lipa, 1983.
3. BRAUN, J. *Handbuch der Paramentik*. Fribourg im Breisgau: Herdesche Verlagshandlung, 1912. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1912/0075/text_ocr>.
4. BRITTAIN, Judy. *Enciklopedija ročnih del*. [prevedle GRANDOVEC, Helena. MESEC, Polona. ŽELJKO, Jana]. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1988. ISBN 86-341-0342-0.
5. CHEVALIER, Jean in GHEERBRANT, Alain. *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. IVANC, Stane [prev.]. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. ISBN 86-11-17636-7.
6. DOLINAR, M. France (et. al.). *Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu*. Novo mesto: Dolenjski muzej, 1993.
7. FLIS, Janez. *Umetnost v bogočastni službi*. Ljubljana: J. Kranjec, 1908.
8. GERM, Tine. *Simbolika cvetja*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2002. ISBN 86-11-16252-8.
9. HREN BRVAR, Maja. 2013. *Liturgična oblačila samostana Svete Trojice v Slovenskih goricah*. [avt. knjige] Oskar Habjanič, Maja Hren Brvar in Tadej (et. al.) Pungartnik. Zakladi Svete Trojice: Kino Partizan, Pokrajinski muzej Maribor, občasna razstava, september 2013 - februar 2014. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2013.
10. ISTINIČ, Tina. *Mašni plašči iz 17. in 18. stoletja na Slovenskem*. Doktorska disertacija. KOS, Mateja in KLEMENČIČ, Matej. [mentorica in somentor]. Ljubljana: 2013.
11. KOMELJ, Milček et al. *Kregarjevo strmenje k nevidnim obalam. Sakralno slikarstvo. Monografija ob 100-letnici umetnikovega rojstva*. Ljubljana: Družina, 2005. ISBN 961-222-589-3.
12. MLAKAR, Matilda. *Vezenje v osnovni šoli: Učbenik za izbirni predmet v 7., 8. in 9. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Lepa beseda, 2008. ISBN 987-961-91894-7-4.
13. PIBERNIK, Pavel. *Stane Kregar: Paramenti*. Ljubljana – Šentvid: Zavod sv. Stanislava, 1995.
14. VRIŠER, Sergej in SIMONITI, Marjetica. *Radmirska cerkev*. MENAŠE, Helena [ur.] Zbirka 92. zvezek zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Ljubljana: Založba Obzorja Maribor, 1979.

Elektronski viri

1. 2013. Ad Dominum. *Liturgična oblačila škofov in papeža*. [Online] 25. julij 2013. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-oblacila-skofov-in-papeza.html>>.
2. Ad Dominum. *Bogoslužni predmeti in oblačila*. [Online] 2. julij 2013. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/bogosluzni-predmeti-in-oblacila.html>>.

3. Ad Dominum. *Simbolika bogoslužnih predmetov in oblačil*. [Online] 5. julij 2013. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/simbolika-bogoslužnih-predmetov-in.html>>.
4. ANTROBUS, SYMONDS Mary in PRISS, *Lev. Needlework in religion; an introductory study of its inner meaning, history, and development; also a practical guide to the construction and decoration of altar clothing and of the vestments required in church services*. London, New York: Pitman & sons, ltd., 1923. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://archive.org/details/needleworkinreli00antr/page/n7/mode/2up>>.
5. FRAN. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://fran.si/iskanje?View=1&Query=parament>>.
6. HANDS, M. Hinda. *Church Needlework. A manual of practical instruction*. London: G. J. Palmer & Sons., 1907. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.gutenberg.org/files/57608/57608-h/57608-h.htm?fbclid=IwAR3k4-zRG3ZHP1SSUzLacEzg_knT4CC7Vb6y3SevoCm6zSqzw0NkJJo_tbPc#CHAPTER_II>.

Slikovni viri

1. BRAUN, J. *Handbuch der Paramantik*. Fribourg im Breisgau: Herdesche Verlagshandlung, 1912. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1912/0075/text_ocr>. str. 9.
2. MAYER, THURMAN, C. Christa. *European textiles in Robert Lehman Collection*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2001. [Citirano 10. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://books.google.si/books?id=InTaiRSKB_AC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>. str. 83.
3. HREN BRVAR, Maja. Za Pokrajinski muzej Maribor. Mašni plašč št. 7275. Pridobljeno marec 2021.
4. HREN BRVAR, Maja. Za Pokrajinski muzej Maribor. Mašni plašč št. 7272. Pridobljeno marec 2021.
5. Narodna galerija. Razstave: Helena Vurnik. [Citirano 10. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/helena-vurnik?id=4248>>.
6. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.
7. Bazilika Matere Usmiljenja. Sveti časi. [Citirano 10. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.bazilika.info/?page_id=72>.
8. FLIS, Janez. *Umetnost v bogočastni službi*. Ljubljana: J. Kranjec, 1908. Plošča 17.
9. BRAUN, J. *Handbuch der Paramantik*. Fribourg im Breisgau: Herdesche Verlagshandlung, 1912. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1912/0075/text_ocr>. str.170.
10. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.
11. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.
12. BRAUN, J. *Handbuch der Paramantik*. Fribourg im Breisgau: Herdesche Verlagshandlung, 1912. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1912/0075/text_ocr>. str. 142.
13. BRAUN, J. *Handbuch der Paramantik*. Fribourg im Breisgau: Herdesche Verlagshandlung, 1912. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1912/0075/text_ocr>. str. 109.
14. HANDS, M. Hinda. *Church Needlework. A manual of practical instruction*. London: G. J. Palmer & Sons., 1907. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu:

- <http://www.gutenberg.org/files/57608/57608-h/57608-h.htm?fbclid=IwAR3k4-zRG3ZHP1SSUzLacEzg_knT4CC7Vb6y3SevoCm6zSqzw0NkJ0_tbPc#CHAPTER_II>.
15. HANDS, M. Hinda. Church Needlework. A manual of practical instruction. London: G. J. Palmer & Sons., 1907. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.gutenberg.org/files/57608/57608-h/57608-h.htm?fbclid=IwAR3k4-zRG3ZHP1SSUzLacEzg_knT4CC7Vb6y3SevoCm6zSqzw0NkJ0_tbPc#CHAPTER_II>.
 16. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.
 17. TROMBIČ, Milan. RadioPrvi. *Radmirska zakladnica*. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://radioprvi.rtv slo.si/2018/12/radmirska-zakladnica/>>.
 18. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.
 19. DOLINAR, M. France (et. al.). Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu. Novo mesto: Dolenjski muzej, 1993, str. 132.
 20. ISTINIČ, Tina. Mašni plašči iz 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Doktorska disertacija. KOS, Mateja in KLEMENČIČ, Matej. [mentorica in somentor]. Ljubljana: 2013.
 21. Facebook, Mestni muzej Ljubljana. Objava z dne 13. maj 2020. [Citirano 15. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.facebook.com/mestni.muzej.ljubljana/photos/a.120440911338714/2922587827790661/>>.
 22. HREN BRVAR, Maja. Za Pokrajinski muzej Maribor. Mašni plašč št. 7277. Pridobljeno marec 2021.
 23. Narodni muzej Slovenije. *Hasanov plašč*. [Citirano 15. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.nms.si/si/zbirke/znameniti-predmeti/968-Hasanov-plasc>>.
 24. Pokrajinski muzej Kočevje. Zbirke predmetov: Plašč Hasan Paše. [Citirano 15. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.pmk-kocevje.si/digitalna-zbirka/zbirke-predmetov?plasc-hasan-pase>>.
 25. Muzej krščanstva na Slovenskem. *Gabrški mašni plašč (kazula)*. [Citirano 15. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://test3.dotline.si/slo/raziskuj/razstave/naj-predmeti/gabrski-masni-plasc-kazula>>.
 26. TROMBIČ, Milan. RadioPrvi. *Radmirska zakladnica*. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://radioprvi.rtv slo.si/2018/12/radmirska-zakladnica/>>.
 27. TROMBIČ, Milan. RadioPrvi. *Radmirska zakladnica*. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://radioprvi.rtv slo.si/2018/12/radmirska-zakladnica/>>.
 28. TROMBIČ, Milan. RadioPrvi. *Radmirska zakladnica*. [Citirano 7. 3. 2021]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://radioprvi.rtv slo.si/2018/12/radmirska-zakladnica/>>.
 29. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.
 30. Avtor raziskovalne naloge, marec 2021.